

ДОКЛАД

за Зимуващи водолюбиви птици в България
през зимата на 2011 – 2012 г.

ДЗЗД „Обединение ЕКОНЕКТ”

Изпълнение на договор № Д-30.47 / 29.03.2011 г.

Проект „**Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове – фаза I**”, към Дейност 4, по Оперативна програма „Околна среда 2007-2013”.

Обособена позиция 7: „Определяне и минимизиране на рисковете за дивите птици”, в рамките на обществена поръчка с предмет: „Избор на изпълнител за картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове по утвърден списък и минимизиране на рисковете за дивите птици”

Изготвен от:

д-р Николай Петков

Ирина Матеева

17 октомври 2012 г.

гр. София

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод

Необходимост и цели на проучването

I. Методика на проучването

I.1 Обхват и период на проучването

I.2 Методика за събиране на данни

I.3 Методика на анализиране и интерпретация на данните.

II. Резултати

II.1 Анализ на среднозимната численост на водолюбивите птици в България през зимата на 2011 - 2012 г.

II.2 Анализ на предпочитаните места за нощувка и хранене на водолюбиви и грабливи птици в определени райони на страната

Дунавска равнина

Добруджа

Язовири Тича и Цонево

Бургаски влажни зони

Язовир Церковски

Язовир Малко Шарково

Язовир Овчарица

Язовир Жребчево

Язовир Пясъчник

Обобщен анализ на пространственото разпределение на водолюбивите птици

II. 3 Анализ на резултатите по видове птици

Голяма белочела гъска *Anser albifrons*

Сива гъска *Anser anser*

Малка белочела гъска *Anser erythropus*

Червеногуша гъска *Branta ruficollis*

Ням лебед *Cygnus olor*

Пoen лебед *Cygnus cygnus*

Тундров лебед *Cygnus columbianus*

Зеленоглава патица *Anas platyrhynchos*

Сива патица *Anas strepera*

Фиш *Anas penelope*

Зимно бърне *Anas crecca*

Шилоопашата патица *Anas acuta*

Клопач *Anas clypeata*

Кафявоглава потапница *Aythya ferina*

Качулата потапница *Aythya fuligula*

Бял ангъч *Tadorna tadorna*

Дъждосвирицови птици *Charadriiformes*

Чайка буревестница *Larus canus*

II.4 Снимков материал

Изводи и препоръки

Литература

Приложения

Приложение 1 Методика за полево проучване на местата за хранене на зимуващите водолюбиви птици

Приложение 2 Списък на видовете зимуващи водолюбиви и грабливи птици, установени по време на полевите проучвания сезон 2011 – 2012 г.

Информационна база за подготвяне на доклада (на електронен носител)

Увод

Проучването на зимуващите птици през зимата на 2011/2012 г. се осъществи в рамките на **обособена позиция 7 „Определяне и минимизиране на рисковете за дивите птици”**, по дейност 4 от проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове – фаза I”. Позицията „Определяне и минимизиране на рисковете за дивите птици” си поставя за **цел** за пръв път в България да се определят рискови за дивите птици по Директива 79/409/ЕИО територии по отношение изграждането на ветрогенератори.

Като **резултат** от реализирането на проекта се очаква: 1. Изготвена и утвърдена от ИАОС методика за мониторинг на прелета на птиците; 2. Разработена система за ранно предупреждение, с която ще се регулира работата на вятърните паркове; 3. Изготвено ръководство за опазване на дивите птици при развитието на ветроенергийните източници в България; 4. Изготвена карта и ГИС модел с рисковите територии за птиците при изграждането на ветрогенератори.

Основните дейности по проекта включват подробно разработване на методики за полеви проучвания на птици, както и мащабни полеви проучвания на мигриращи, гнездящи и зимуващи птици, включващи както стандартни визуални наблюдения, така и радарни проучвания. Полевите проучвания ще се осъществяват от полеви експерти орнитолози, а за съдействие ще бъдат привлечени структурите на Изпълнителната агенция по гори, СЛРБ, общините на чиято територия ще се провеждат проучванията, както и други организации и институции по целесъобразност.

На базата на резултатите от полевите проучвания ще бъде изготвена карта на чувствителните територии за птиците. Тази карта ще бъде съпоставена с карта на вятъра и други важни аспекти за развитието на ветроенергийния сектор в България и ще се осъществи зонироване на територията на България по отношение на възможностите за строителство на ветрогенератори. В допълнение ще бъдат разработени модел на система за ранно предупреждение, с която ще се регулира работата на вятърните паркове и ръководство за опазване на дивите птици при развитието на ветроенергийните източници в България.

В доклада са включени и резултатите от полевите проучвания на зимуващите птици в района на Приморска Добруджа, осъществени по проект Life09/NAT/BG/000230 „Сигурни места за червеногушата гъска”, изпълняван от Българското дружество за защита на птиците, Кралското дружество за защита на птиците – Великобритания и Тръстът за влажни зони и диви животни – Великобритания, финансиран по програма Лайф+ на Европейската комисия.

Необходимост и цели на проучването

Целта на конкретната задача „Проучване на хранителните местообитания на зимуващи на зимуващи водолюбиви птици и значими места на концентрация” е да се съберат достоверни данни, събрани по систематична и възпроизводима методика, в териториите на хранене на зимуващите водолюбиви птици през зимния период, разположение и райони на струпване на зимуващи водолюбиви птици в България. Събраната информация ще послужи за изготвяне на карта за чувствителните зони в България. Някои групи водолюбиви птици се считат високо рискови по отношение на ветроенергийни съоръжения, поради слаба маневреност на полета и поради наличие на ефект на „прогонване” от местата за хранене особено при гъските. Това обуславя и необходимостта от по-детайлни изследвания по отношение на местата с концентрация на зимуващи водолюбиви птици. Същевременно е характерно за много от водолюбивите птици да извършват хранителни миграции от местата за нощуване и почивка и местата за хранене – в повечето случаи обработваеми земи или

съседни водоеми. При част от видовете се касае за дневни миграции от местата за нощуване (водоеми) към местата за хранене – ниви със зимни посеви, като това са основно гъски и лебеди. При други видове хранителните миграции се извършват през нощта – патиците, много дъждосвирици. При наличие на комплекс от влажни зони подобно на бургаския езерен комплекс е възможно и наличие на придвижвания през нощта на птици между отделните водоеми.

I. Методика на проучването

I.1 Обхват и период на проучването

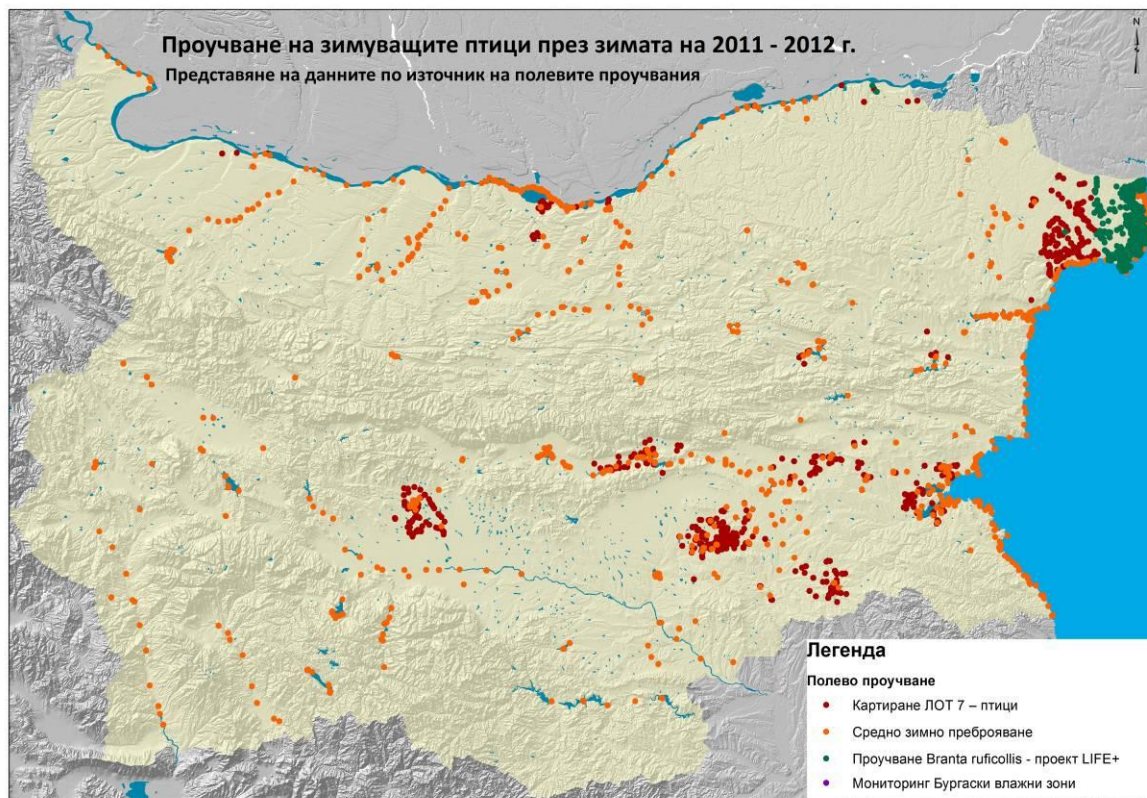
Проучванията ще обхванат райони на влажни зони в страната, където са регистрирани регулярни струпвания значими количества водолюбиви птици: Добруджа (от нея се изключват 15-километровата ивица от брега на морето между Каварна и границата с Румъния), Бургаските езера Поморийско, Атанасовско, Вая и Мандра с прилежащите морски акватории и периферни влажни зони, поречието на река Дунав, осем големи язовири във вътрешността на страната – Церковски, Малко Шарково, Жребчево, Овчарица, Розов кладенец, Пясъчник, Тича и Цонево, за които съществуват данни за струпвания от зимуващи водолюбиви птици (**Карта 1**).

Карта 1

Районът, изключен от изследването в района на 15-километровата ивица от Приморска Добруджа между Каварна и границата с Румъния, е обект на друго проучване по проект за опазване на червеногушата гъска (проект LIFE09/NAT/BG/000230), в рамките на който са предвидени аналогични проучвания. Настоящият проект ползва резултатите от полевото проучване на гъските в Приморска Добруджа (**Карта 2**).

Карта 2.

Под „струпвания на водолюбиваи птици“ се приемат струпванията, отговарящи на критериите на БърдЛайф Интернешънъл и/или на Рамсарската конвенция или такива които поддържат повече от 1% от националната зимуваща популация на даден вид водолюбива птица, ако тя е включена в приложение II на ЗБР (или респективно **приложение I** на Директивата за птиците).

Добруджа, 2012

1.2 Методика за събиране на данни

Проучване на среднозимните числености на водолюбивите птици

Средно зимното проучване на водолюбивите птици се провежда на територията на цялата страна и е част от националната програма за мониторинг на биологичното разнообразие. Методиката и подхода за преброяването са подробно описани в методологията за проучване на зимуващите птици (Приложение 1), като кореспондира на препоръките и методиката на Wetlands International и отразява подхода при сбора на данни от предходни периоди на проучването. Методологията е разработена в рамките на проекта и е одобрена от Изпълнителна агенция по околна среда.

Локализирането на местата на хранене на зимуващи гъски ще проведе по стандартни методи за наблюдение и преброяване на зимуващи гъски на територията на страната използвани по време на Средно зимното преброяване на водолюбивы птици (Костадинова и Дерелиев, 2001) и мониторинга на зимуващи гъски в района на Шабла и Дуранкулак (БДЗП, 2010). Мобилни екипи ще са разположени в района на Бургаските езера, язовирите Овчарица, Пясъчник, Жребчево, Церковски, Малко Шарково, Тича и Цонево и ще следят през месеците януари и февруари ятата от нощуващи гъски лебеди и ще осъществяват картирането на местата, където птиците се хранят през деня. Всеки от мобилните екипи ще включва поне двама души.

На местата на нощуване на гъските ще се извършва сутрешно преброяване/оценка на числеността и видовия състав на птиците. Полевите експерти заемат предварително определени точки за наблюдение преди изгрев слънце (преди 7.00 - 7.30ч. според месеца), като записват регистрираните ята от прелитащи гъски в стандартен формуляр, като записите са разпределени в клъстери от 15 минути (**приложение 1**). За всяко ято се записва посоката, от която пристига (ако птиците излитат от видимо място за нощуване се записва то) и посоката, в която отлита, относителна височина. За целта се използват основните посоки на света – север, юг, изток, запад, североизток, северозапад, югоизток, югозапад. Наблюденията се извършват от минимум двама души, като единия въвежда записите във формуляра. Наблюденията се извършват с помощта на бинокъл, с увеличение от минимум 8х оптична тръба с минимално увеличение от 20х. Оптичната тръба се използва за определяне на видове и отчитане на по-далечни ята. Това е стандартна методика, прилагана и от БДЗП при досегашни проучвания на зимуващи гъски на територията на цялата страна и ще бъде съпоставима с други данни събрани в предходни години и в рамките на други проекти. Числеността се отчита, като се преброява първоначално малка част от ятото – 10, 50 или 100 птици, според размера на ятото и се наслажда върху цялото ято. Наблюденията приключват до 9.00 – 9.30ч., когато по-голяма част от птиците са вече напуснали местата за нощуване. Основната цел на тези сутрешни и вечерни отчети при провеждане на изследването е да се добие представа за общата численост на гъските в района и основните посоки на придвижване от местата за нощуване към местата на хранене. Сред приключване на сутрешните отчети мобилния екип поема към основното направление, в което са регистрирани гъските да отлитат за хранене. Проучването и картирането на местата на хранене на гъските се осъществява с автомобил по предварително набелязани маршрути, съвпадащи с асфалтови и добре поддържани пътища с трошокаменна настилка и отчитащи наличната информация за местонахождение на хранещи се ята гъски за предходни периоди, анкетните проучвания сред ловците, както и данните и наблюденията проведени при преброяване на нощувката. Картирането на хранещите се ята се извършва в светлата част от деня в периода 10.00

до 12.00ч. и от 14.30 до 16.30ч. В този период ятата са сравнително по-малко мобилни и се концентрират в местата за хранене. В периода от 12.00 до 14.00ч. е характерно придвижване на гъските към влажните зони за пиене на вода, което би могло да доведе до повторно отчитане на едни и същи ята. Картирането на хранещите се гъски става с помощта на предварително подготвена карта на потенциалните места на хранене – ниви, обработваеми земи и открити пространства подходящи за паша на гъски в района. За всяко регистрирано ято от хранещи се гъски се събират:

Видов състав на ятото, численост, географски координати на полето. При първото посещение се отбелязва дали нивата е засята и ако да – с каква култура, както и състоянието на посевите (стадий на развитие, височина, гъстота); да се опише типа на границите на нивата (характеристики на ландшафта с които нивата граничи – пасища, ползащитни пояси, друг вид мери, полски пътища, населени места и др.).

При всяко наблюдение се отбелязва метеорологичната обстановка, състоянието на нивата и конкретно дали е покрита със сняг или лед, какъв процент от площта ѝ е покрита със сняг, както и дебелината на снежната покривка; дали в нивата има площи, залети с вода, както и приблизителен процент на заетата площ на нивата.

I.3 Методика на анализиране и интерпретация на данните.

Доколкото полеовото проучване е свързано с картиране на местата за хранене на зимуващите водолюбиви птици анализите са свързани с изготвяне на карта на местата за хранене, като специфичните карти и анализи към нея включват видов състав на хранещите се в съответните полета водолюбиви птици, численост, култури и общо състояние на посевите в местата където са установени хранещи се зимуващ и водолюбиви птици. Ако е приложимо могат да се допълнят с анализи по отношение връзката с общата метеорологична обстановка в страната или наличието на ловна преса, наличие на ветро паркове или други антропогенни фактори. Събраните на терен орнитологични данни са привързани в ГИС към физическите блокове в картата на земеделските стопанства след което чрез пространствени анализи са определени местоположението на полетата за хранене на водолюбивите птици във всеки район на проучване, както и числеността на птиците, ползвали територията. За съвместното интерпретиране на данните от други източници, където данните се съхраняват в ГИС с X и Y координати, на всички полеви данни са генерирани X и Y координати, ползвайки центроидите на физическите блокове, където птиците са наблюдавани.

Картирането на хранителните местообитания на зимуващите птици само по себе си, не предполага статистически обработки, които да зависят от възможни грешки.

Вид	Дунавска равнина	Добруджа	язовир Цонево	язовир Тича	Бургаски езера	язовир Церковски	язовир Жребчево	язовир Малко Шарково	язовир Овчарица	язовир Пасъчник	Други райони на страната
Клопач <i>Anas clypeata</i>		x			x						x
Червеноклюна потапница <i>Netta rufina</i>		x							x		x
Кафявоглава потапница <i>Aythya ferina</i>		x	x	x	x	x	x		x	x	x
Белоока потапница <i>Aythya nyroca</i>		x			x					x	x
Качулата потапница <i>Aythya fuligula</i>		x			x		x		x	x	x
Обикновена гага <i>Somateria mollissima</i>		x									
Ледена потапница <i>Clangula hyemalis</i>		x			x						
Траурна потапница <i>Melanitta nigra</i>		x									
Звънарка <i>Bucephala clangula</i>	x	x	x	x		x	x		x		x
Малък нирец <i>Mergellus albellus</i>					x				x		x
Среден нирец <i>Mergus serrator</i>		x			x						x
Голям нирец <i>Mergus merganser</i>							x				x
Тръноопашата потапница <i>Oxyura leucoscephala</i>					x						
Крещалец <i>Rallus aquaticus</i>		x			x						
Зеленоножка <i>Gallinula chloropus</i>	x				x						x
Лиска <i>Fulica atra</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Саблеклюн <i>Recurvirostra avosetta</i>					x						
Речен дъждосвирец <i>Charadrius dubius</i>					x						
Златиста булка <i>Pluvialis apricaria</i>		x									
Сребриста булка <i>Pluvialis squatarola</i>					x						x
Обикновена калугерица <i>Vanellus vanellus</i>		x			x		x		x	x	x
Трипръст брегобегач <i>Calidris alba</i>					x						x
Тъмногръд брегобегач <i>Calidris alpina</i>		x			x						
Бойник <i>Philomachus pugnax</i>		x			x						
Средна бекасица <i>Gallinago gallinago</i>	x								x		x
Горски бекас <i>Scolopax rusticola</i>											x
Голям червеноног водобегач <i>Tringa erythropus</i>					x						
Малък червеноног водобегач <i>Tringa totanus</i>		x			x						x
Голям зеленоног водобегач <i>Tringa nebularia</i>											x
Голям горски водобегач <i>Tringa ochropus</i>	x				x				x	x	x
Малък горски водобегач <i>Tringa glareola</i>											x
Малка черноглава чайка <i>Larus melanocephalus</i>											x
Малка чайка <i>Larus minutus</i>		x									x
Речна чайка <i>Larus ridibundus</i>	x	x	x		x		x		x	x	x
Дългоклюна чайка <i>Larus genei</i>					x						
Чайка буревестница <i>Larus canus</i>	x	x			x						x
Малка черногърба чайка <i>Larus fuscus</i>		x									
Сребриста чайка <i>Larus argentatus</i>		x									x
Каспийска чайка <i>Larus cachinnans</i>		x					x		x	x	
Средиземноморска чайка <i>Larus mihahelis</i>	x	x		x	x				x		x
Земеродно рибарче <i>Alcedo atthis</i>	x	x			x		x		x		x

II.1.2. Численост

Общата максимална численост на регистрираните при проучването водолюбиви птици е 1 346 480 птици. От тях най-многобройни са гъските , като средно са регистрирани във всички зони на изследването по 20 570 гъски. Максималната численост на зимуващите гъски е регистрирана през първата половина на месец февруари от 171 270 гъски. Най-висока индивидуална численост е регистрирана в района на Бургаските езера с численост от 84 490 гъски, като там числеността на гъските се е задържала висока до средата на месец март. От гъските с най-висока численост е *Anser albifrons*, като *Branta ruficollis* е достигнала максимална численост от 14 987 през втората половина на януари 2012г в района на Приморска Добруджа. Сред останалите видове максималните числености са най-високи са тези на зимуващите потапници и патици, сред които *Anas platyrhynchos* е с максимална численост от 44 336 индивида през средата на януари 2012г., като най-високата регистрирана численост е в язовир Пясъчник. Следващия най-многоброен вид е *Aythya ferina*, която е със значително по-ниска максимална численост от 13 638 от средата на януари месец, като почти цялата численост е регистрирана в района на Бургаския езерен комплекс. Останалите видове водолюбиви птици са регистрирани в значително по-ниска численост. Общата численост на зимуващите гъски през 2011-2012г. е значително по-висока от средната, регистрирана при среднозимните преброявания през първите десет години след 2000г. Трябва да се отчете и факта, че става въпрос за данни извън ежегодния мониторинг в средата на януари месец, което позволява и много по-делтайлна информация за динамиката на числеността и разпространението на зимуващите птици в страната. При патиците числеността е относително ниска в сравнение с численостите регистрирани при средно-зимното преброяване след 2000г.

Общо през зимния период се наблюдава едно райониране на разпределението на числеността през отделните етапи на зичния период. През първата половина на зимния период и края на есента - октомври/ноември най-голямо значение като струпвания има дунавската равнина и прилежащите влажни зони. Накой от струпванията, които се формират в района на дунавската равнина, са с транс-гранично значение, като поддържат зимуващи водолюбиви птици и най-вече гъски, които ползват територии в България само за хранене или за нощуване. Типичен пример за това е защитена зона «Свищовско-Беленска низина», която се ползва от ятата зимуващи гъски за хранене, а нощувката е на територията на Румъния – основно в езерото Сухая. Гъските нощуващи в защитена зона «Сребърна» , много често през деня преминават на румънска територия за хранене през деня. Това подчертава и международното значение на тези територии. В района на дунавската равнина числеността на гъските започва постепенно да спада към средата на зимата – края на декември/януари. Това в значителна степен вероятно е обусловено от понижаването на температурите и промените в условията за хранене при формиране на снежна покривка. Не е ясно изяснено към този етап дали птиците, които се отчитат в района на Дунавската равнина се придвижват към други територии в страната или в други части на зимуване на прелетната популация. През обследвания период главно поради меката зима с относително високи температури, в района на Свищовско-Беленската низина се съдържаша значителни числености на зимуващите гъски, които обикновено не са характерни за януари и февруари.

През януари и февруари значително нараства значението и числеността на гъските в района на Приморска Добруджа и Бургаски езерен комплекс. За тези два района на концентрация на зимуващи водоплаващи и особено гъски може да се каже, че те са по-тясно свързани. При значително влошаване на метеорологичните условия в района на Добруджа и снижаване на температурите, част от зимуващите гъски се придвижват към Бургаския езерен комплекс. През последните 2-3 години се утвърди значителни числености на зимуващите гъски в този район, който особено през периода на ограничаване на лова на водоплаващи във връзка с възникващите епидемиологични огнища на заразни заболявания (като шап и др.) задържа значителна част от Понтийско-Анадолската прелетната популация на голямата белочела гъска, за която България е от ключово значение. Традиционно района на Приморска Добруджа продължава да бъде ключовия регион за зимуване на *Branta*

ruficollis. За района на Бургаските езера са характерни и големите струпвания на потапници – *Aythya ferina*, *A. fuligula* и единственото постоянно и международно значимо зимовище на *Oxyura leucocephala* на територията на страната.

Данните от полевите проучвания потвърждават досегашната информация относно значението на отделните региони на страната като значение за зимуващи водолюбивы птици. Основните райони – Дунавската равнина и района на ЗЗ «Свищовско-Беленска низина» се оформят като нова зона, със голямо значение за опазване на зимуващите гъски през последните 3-4 години, включително за световно застрашената *Branta ruficollis*. В защитената зона попадат местата за хранене на нощуващи на територията на съседна Румъния ята. Традиционното значимото зимовище за гъски в района на Приморска Добруджа е от ключово значение за зимуващите гъски, като гъските в този район са тясно свързани с ятата зимуващи гъски от Южна Румъния (района на Добруджа и р. Дунав), както и зимуващите в района на Бургаския езерен комплекс. Някои от по-големите язовири в Южна България имат съществено значение и поддържат числености от по няколко десетки хиляди белочели гъски.

Като цяло установените концентрации от зимуващи ята гъски са разположени в територията на защитените зони за птици, с изключение на района на с. Морава, Свищовско.

Следва да се отбележи, че дори в местата, които попадат изцяло в защитени зони за птици, липсата на ограничения по отношение на лова силно ограничават ползването на дадената територия и не усигуряват необходимите пълноценни условия за ползване на наличните местообитания за хранене и нощуване на зимуващите гъски. Фактическата липса на ограничения по отношение на лова уврежда качеството на местообитанията налични в защитените зони и възпрепятства тяхното ефикасно функциониране и постигане на природозащитните цели от гледна точка на ЗБР и Директивата за птиците. Някои зони като ЗЗ „Дуранкулашко езеро“ и ЗЗ „Шабленски езерен комплекс“ обхващат малка част от хранителните местообитания и са необходими по комплексни мерки в рамките на Националната агро-екологична програма за постигане на целите на опазване в тези зони. Налице са и някои индикации за промени в разпространението и концентрацията на ятата хранещи се гъски в района на Приморска, които не могат да бъдат обяснени с температурни разлики и посевни култури в района и твърде вероятно са повлияни от промените в ландшафта в района в резултат от реализирани инвестиционни намерения Добруджа (Petkov *et al.*, 2012).

II.2 Анализ на предпочитаните места за нощувка и хранене на водолюбиви и грабливи птици в определени райони на страната

Дунавска равнина

Като цяло проучвания район може да се определи като аграрно силно повлиян. Основни земеделски култури, които се отглеждат са житните култури – царевица, пшеница, ечемик, следвани са от маслодайните култури – слънчоглед, а през последните 7-8 години значително се е увеличил дела на рапицата. Като дял следват трайните насаждения, които се увеличават като площ всяка година за сметка на площите, в които се отглеждат зърнени култури.

Делът на земите с естествена природна стойност е изключително малък и тези площи попадат в границите на защитени територии, Натура 2000 места или държавни горски стопанства. Най-значими са защитена местност „Калимок - Бръшлен“, поддържан резерват „Сребърна“, защитена местност „Остров Пожарево“ и в почти 100% от случаите съвпадащи с границите на Натура 2000 места. Като цяло акваторията на река Дунав, може да се определи като един от най-важните природни обекти за опазване на гъските и всички прилежащи влажни зони, както и земеделските земи в периметъра 5-10 км южно от река Дунав.

През зимния период са проведени общо 29 полеви дни за картиране на хранещите се гъски и други зимуващи птици в периода 25.10.2012 - 10.3.2012г., като са участвали общо 8 човека.

Регистрирани са общо 72 вида птици, от които 26 вида водолюбиви птици с 3 вида гъски – сива гъска, голяма белочела гъска, червеногуша гъска.

Зимуващите гъски са основната част от водолюбивите птици регистрирани по време на проучванията като максималната численост е през януари, но значимостта на района на Дунавската равнина за зимуващите гъски е основно през първата половина на зимния период. През изминалия зимен период поради меките условия в района се задържаха високи концентрации на гъски през почти целия зимен период, докато в други години основните концентрации на гъски са през октомври-декември. Събраната информация за района позволява достоверно да се идентифицират основните райони от значение като хранително местообитание на зимуващите гъски, доколкото е налична информация и от предходни периоди. Районът се отличава и с наличието на световно застрашени видове като червеногушата гъска *Br. ruficollis*, която през отделни години достига до висока световно значима численост – до 3% от световната популация (БДЗП, 2012).

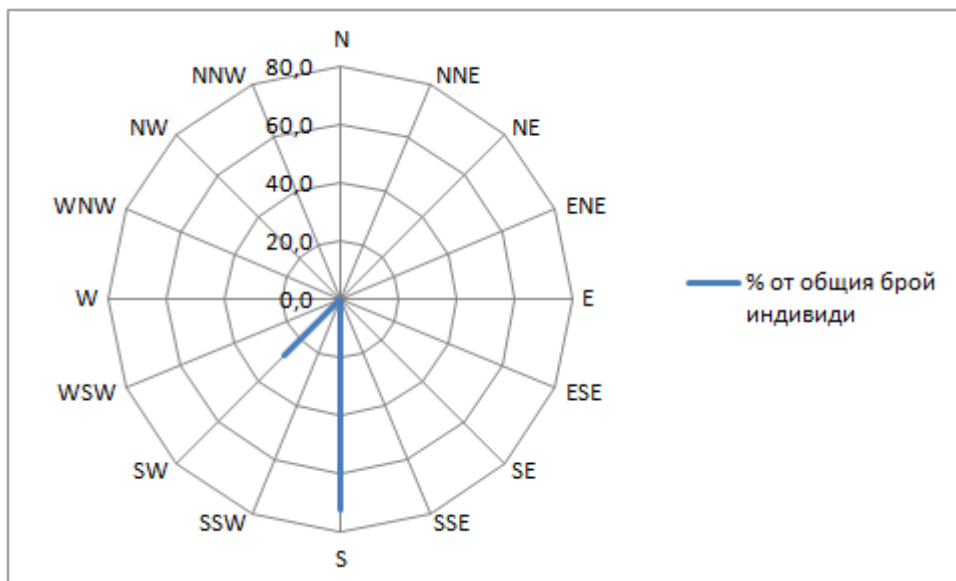
През проучвания период е регистрирана и висока численост на малкия корморан *Ph. pygmeus*, възлизаща на над 6% от прелетната популация на вида в Европа, а числеността на къдроглавия пеликан *Pelicanus crispus*, достигна до над 2% от Черноморско-Средиземноморската прелетна популация на вида. Районът е от особена важност и за гнездовата популация на морския орел в България, тъй като вероятно значителна част от гнездовите двойки и младите птици се задържат по поречието на р. Дунав. През зимния период 2011-2012г. беше характерно относително меко време и температури над нулата, което доведе до задържане в района на високи числености на зимуващи гъски за по-дълъг период от време. Максималната численост отчетена на нощувка на *A. albifrons* е 71 944 екз. (13.6% от прелетната популация), а за *Br. ruficollis* – 800 (2% от световната популация) и за *A. anser* – 500. Това е най-високата регистрирана численост на голямата белочела гъска в този район, като максималните стойности за този момент са били до 8% от прелетната популация.

Значима територия за хранене и денуване на гъските е района на Свищовско-Беленската низина, която попада в защитена зона за птиците от мрежата Натура 2000 и касае основно гъски, които нощуват във влажни зони на територията на Румъния (основно ез. Сухая) и сутрин прелитат за хранене в района. Концентрация на хранещи се гъски е установена и в района на с. Морава, което е извън границите на съществуващи защитени зони по ЗБР. 33 „Свищовско-Беленска низина“ е една от малкото защитени зони определени на база значението на територията изцяло за хранене на зимуващи гъски.

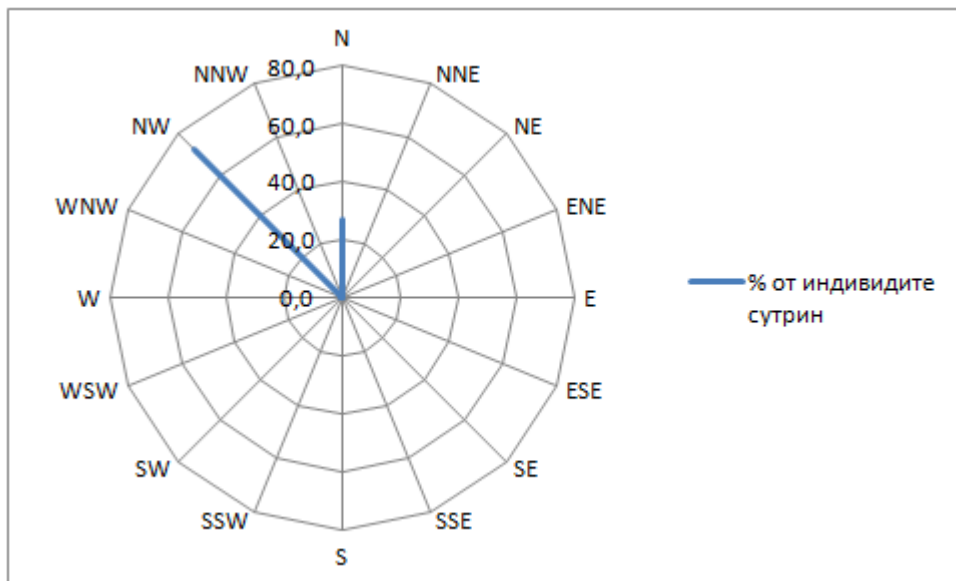
При провеждане на проучванията основната посока на полета на гъските (над 60%) в района на Свищовско-беленската низина е с южно направление и по-малка част са в югозападно направление

(Фиг. №1). Това се определя от факта, че гъските като цяло нощуват в е.з. Сухая в съседна Румъния и сутрин прелитат към местата за хранене, разположени на българска територия.

При наблюденията на излитащите от нощувка в 33 „Сребърна“ гъски се наблюдава коренно противоположна посока на полета (фиг. 2). Гъските основно излитат на северозапад и север. Това се обуславя от факта, че основните места на хранене на нощуващите в езерото гъски са вероятно на Румънска територия. Нощуващите там гъски използват и някои територии в района на езерото, но като цяло безпокойството е по-голямо поради липсата на обширни подходящи полета за хранене. Следва да се отбележи, че докато за района на Свищовско-беленската низина съществуват предходни данни, които се потвърждават от настоящото проучване, за ез. Сребърна липсват систематични предходни данни за ползването на околните територии от зимуващите гъски и посоката на полета при напускане на нощувката.

Фиг. №1 посока на полета на гъските в Свищовско Беленска низина

Фиг. № 2 Сребърна

Добруджа

Като цяло проучвания район може да се определи като аграрно силно повлиян. Основни земеделски култури, които се отглеждат са житните култури – царевица, пшеница, ечемик, следвани са от маслодайните култури – слънчоглед, а през последните 7-8 години значително се е увеличил дела на рапицата.

В периода декември 2011г. – март 2012г. са проведени следните по продължителност изследвания: Добруджа Запад – 20 дни, Добруджа Център - 14 дни и Приморска Добруджа – 60 дни. В последния район проучванията са с по-голяма продължителност и детайлност в рамките на проект по програма Лайф на ЕС. В проведените разговори с местни ловни дружества се отчита намаляване на броя на зимуващи и хранещи се в района гъски, като за причинна анкетираните ловци и експерти към ловните дружества отбелязват промени в резултат от промени в зимните температури – по-меките зими и изграждането на ветроенергийни паркове.

Районът на Добруджа е един от основните райони на концентрация на зимуващи гъски в страната и регулярно поддържа значителна част - до над 50% от световната популация на *Branta ruficollis* и до 44% от Понто-Анадолската прелетна популация на *Anser albifrons*. Основната част от нощуващите гъски е концентрирана в района на езерата Шабла и Дуранкулак, които са включени в националната екологична мрежа на България, но нощувки от зимуващи гъски се формират в някой от морските заливи и крайбрежието от Балчик до границата с Румъния, като някой от тях са с регулярен характер. Особено във вътрешността на Добруджа, но и в Приморска Добруджа се наблюдава формиране на временни нощувки в ниви, когато има образувани разливи в тях от продължителни дъждове или топене на снеговете.

През изминалия зимен период на 2011-2012г. условията варираха силно в рамките на изследването, като след рязко застудяване през ноември температурите се повишиха и основната част от гъските зимуващи в района се появиха към средата на месец януари.

Най-много видове птици са регистрирани в подрайона на Приморска Добруджа – 109, следвани от централната и западната част от Добруджа съответно с 49 и 34 вида. От тях водоплаващи са 45, 24 и 10 вида съответно в отделните подрайони. Основно регистрираните видове гъски във всичките подрайони са 3 вида, като в Приморска Добруджа има още един вид. Най-висока максимална численост на голямата белочела гъска е регистрирана в Приморска Добруджа в края на м. януари 2012 - 52 116 екз. или почти 10% от прелетната популация. В останалите два подрайона обособени за изследването, числеността е значително по-ниска и то в края на изследването – 17482 екз. (около 3% от прелетната популация) в Добруджа Център в началото на м. март 2012г., а в Добруджа Запад е 7200 екз. в края на м. февруари, което е около 1.5% от прелетната популация на вида. Максималната численост на световно застрашената червеногуша гъска регистрирана в района на Добруджа е 14 987 през втората половина на м. януари 2012г. в Приморска Добруджа, което е 38.9% от световната популация на вида и същевременно най-високата численост регистрирана в зимния ареал на вида. В Добруджа Център са регистрирани на нощувка 1762 птици (4.6%) през втората половина и край на м. февруари.

Възможно е да се касае за придвижване на зимуващите гъски в рамките на района от крайбрежието към вътрешността на Добруджа. Полевите проучвания провеждани от БДЗП в района показват изместване на част от зимуващите гъски към края на зимния период във вътрешността и централната част на Добруджа, най-вече за червеногушата гъска.

Сивата гъска е регистрирана с численост под 1% от прелетната популация. Като цяло тя е много по-малоброен вид и числеността ѝ в района рядко надхвърля няколко стотин индивида. Има няколко наблюдения на отделни индивиди на *Anser erythropus* през м. януари и февруари. Видът е труден за полево определяне в големи ята от белочели гъски и регистрирането му е често със случаен характер. Независимо от това предишни проучвания са инеднифицирали района като важен за зимуването и миграцията на вида както за Фено-Сандската популация, така и за Западно Сибирската прелетна популация (Petkov et al., 1998; Jones et al., 2008). През последните 2-3 години се регистрира тенденция за зимуване на световно застрашения кървоглав пеликан *Pelicanus crispus* в района на Приморска Добруджа. Това най-вероятно се обуславя от по-меките зими и незамръзването на

езерата през по-голяма част от зимата. Сред другите консервационно значими видове в този район следва да се отбележи *Phalacrocorax pygmeus*, който може да достигне численост до 2-3% от прелетната популация на вида, но максималната численост регистрирана през изследвания период е 1% (700 екз.). Районът на Приморска Добруджа е и единственото място в България, където гнезди и зимува средния корморан *Phalacrocorax aristotelis*. Видът се придържа основно към скалистото морско крайбрежие в района от Каварна до Шабла, като на практика почти цялата национална популация на вида се среща единствено тук.

Характерно за разпределението на ятата от хранещи се гъски в района е че то е доста разпръснато и гъските посещават различни територии, като някои от тях са отдалечени на над 15 км от местата на нощуване. Детайлно проучване за предпочитанията и избора на хранителни местообитания при зимуващите гъски се провежда в рамките на проекта по програма Лайф на ЕС за опазване на червеногушата гъска. Данните и хабитатният модел, който ще бъде разработен като резултат от този проект ще даде много по-пълна представа за най-подходящите хранителни местообитания на вида в района. Някои анализи проведени на базата на данни от 1995 г. насам в района на Шабла и Дуранкулак показват значими промени в общото разпространение и места на концентрация на хранещите се гъски от Шабла към района на Дуранкулак, които поради малкото разстояние (15-20 км) и липсата на съществени промени в сеитбооборота, налагат извода за други антропогенни причини за промените в разпространението и избора на хранителни местообитания при зимуващите гъски (Petkov *et. al.*, 2012). Провежданите детайлни изследвания в рамките на проекта за опазване на зимовищата на червеногушата гъска от БДЗП ще дадат по-ясна представа и отговор на тези фактори. Като цяло основни застрашаващи фактори за зимуващите птици в района са антропогенните въздействия и промени в земеползването и предназначението на земята – въвеждане на трайни насаждения, развитие на строителство и рекреационна инфраструктура, изграждането на ветроенергийни паркове при липса на кумулативна оценка и пространствено планиране и регулация на процеса. Основния хранителен ресурс за значителна част от зимуващите водоплаващи птици – гъски, лебеди и някои от патиците са посевите от зимна пшеница и в по-малка степен от рапица. Промените в земеползването и от там до промени в сеитбооборота или типа култури рефлектират негативно на зимуващите популации на тези видове, някои от които се концентрират в международно значими числености в този район.

Районът е от важно значение и за зимуването на някои световно застрашени видове грабливи птици, което е свързано и с голямата концентрация на водолюбиви птици. Това са ловния сокол *Falco cherrug* и морския орел *Haliaeetus albicilla*. И двата вида са редки за страната и застрашени, като данните от различни части на ареала показват, че са чувствителни към изграждането на ветроенергийни съоръжения. Числеността на морския орел в района на Приморска Добруджа през зимния период достигна рекордните до този момент 12 птици. Основно концентрирани в районите на езерата и нивите с хранещи се гъски.

Язовири Тича и Цонево

Язовир Тича е планински язовир, който е разположен СЗ от гр. Котел. Той поддържа редовно до 7 000 водоплаващи и задържа и зимуващи гъски в малки количества. През проучвания зимен сезон на територията около язовира, не показва висока значимост на района за зимуващи гъски. В нивите около язовира са локализирани малка група от 65 птици.

Язовир Цонево е разположен на река Луда Камчия, ЮЗ от гр. Варна. При предходни изследвания язовирът не е показал особено значение за зимуващи гъски, като там се концентрират в невисока численост основно патици и общо зимуващите птици не надхвърлят 4000 екз. (Костадинова и Дерелиев, 2001). През изминалия зимен период е регистрирана относително невисока численост от 290 гъски. Общо водоплаващите птици регистрирани в района са под 3000 екз.

И в двата язовира са регистрирани общо по 16 вида водоплаващи, като в яз. Тича са регистрирани 19 вида общо, а в Цонево – 21 вида. През проучвания зимен сезон не са регистрирани консервационно значими концентрации и видове в тези две влажни зони. В резултат от меката зима гъските са регистрирани доста късно към втората половина на януари, когато температурите в страната спаднаха достатъчно, за да изтласкат птици по на юг. Резултатите от изминалия зимен период подвърждават предходни проучвания и данни, които определят двата язовира като водоеми със второстепенно значение за зимуване на водолюбивы птици.

Бургаски влажни зони

Бургаските езера са един от най-важните комплекси от влажни зони в България и е с международно значение за опазването на редица водолюбивы птици, в това число и през зимния период. Общо комплекса обхваща 4 езера – Поморийско, Атанасовско, Бургаско (Вая) и Мандренско езера. И четирите влажни зони и прилежащите им участъци са влажни зони с международно значение от списъка на Рамсарската конвенция и са част от екологичната мрежа Натура 2000.

Проучванията през зимния период на 2011-2012 обхващат първата десетдневка на месец януари до първата десетдневка на месец февруари 2012г. Този период съвпада и с първите регистрирани големи ята от зимуващи гъски в района, което е свързано с ниските температури и снежни бури на север в района на Добруджа, което изтласка ята на юг.

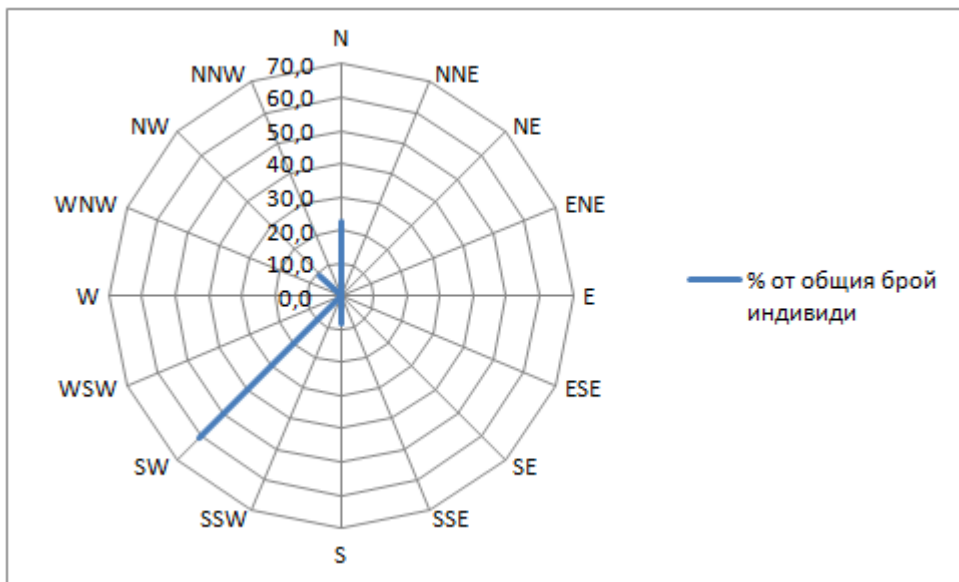
Общо за периода са регистрирани 21 вида птици, от които 13 вида са водоплаващи сред тях и 4 вида гъски. Общо 7 човека са взели участие в полевите изследвания в продължение на 15 дни разпределени в периода 10.03.2012г до 3.02.2012г. Последните ята от зимуващи гъски са регистрирани в началото на март. Максимално регистрираната численост в този период е над 84 000 гъски, като *Anser albifrons* е с численост от 83 090 индивида, или 15% от прелетната популация на вида, което определя района на Бургаските езера от международно значение за опазването на тази популация. Максимално регистрираната численост на *Branta ruficollis* е 1400 птици, което е близо 4% от настоящата популация на вида.

През проучвания период са регистрирани и близо 13 хиляди кафявоглави потапници (12 696 екз.). Сред водоплаващите птици друг многоброен вид е *Fulica atra* с численост от 19 259 птици. Районът е постоянно зимовище за световно застрашения *Pelicanus crispus*, от който максимално са регистрирани 170 екз. Бургаските езера са и основно място на концентрация по време на зимния период на *Tadorna tadorna* в България. През проучвания период почти 90% от регистрираните бели ангъчи са установени в Бургаските езера - 1268 екз. При проучванията е регистриран и 1% от прелетната популация на *Phalacrocorax pygmeus*. Друг световно застрашен вид обитаващ района

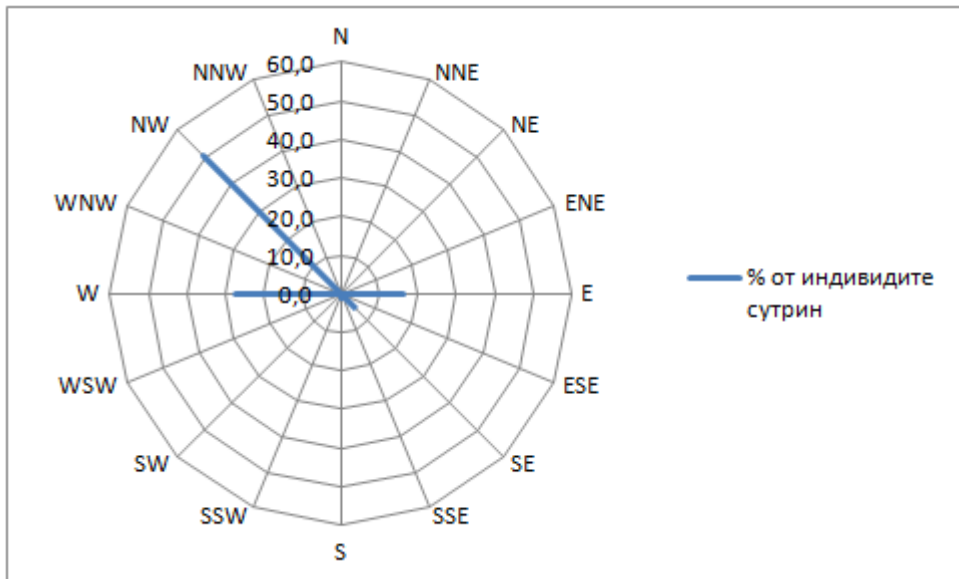
Основната част от птиците нощуват в езерото Вая, но нощуващи ята гъски има и в Мандра и Атанасовско езеро, макар и с по-ниска численост. Района между селата: Равнец-Братово-Полски извор-Тръстиково-Ливада, района около Лукоил Нефтохим: Братово-Камено-Ветрен и нивите около Бургаското летище. През последните няколко години в района на Бургаските езера се концентрира една значителна част от прелетната популация на *A. albifrons*, като числеността достига до 250 000 индивида или близо 47% от популацията. Влияние за тези значителни концентрации, които често водят до конфликт с местните земеделски стопани се основава вероятно на неколкостратните забрани и ограничения на лова на водоплаващ дивеч, поради избухването на огнища на шап и др. заразни болести в Бургаския регион или в близост до границата с Турция. Съчетано с наличието на обширен комплекс от влажни зони и липса на безпокойство в местата за нощуване води до тези значими концентрации. Като цяло ятата от нощуващи гъски се хранят в ниви, които са в относителна близост до местата на нощуване. Основната част от регистрираните ята в Бургаското езеро (60%) са летели в Югозападна посока (фиг. 3). При нощуващите в 33 Мандра ята, основната посока на ятата е Северозапад (50%) и на запад (27%) и в по-малка степен на изток (фиг. 4). Посоките на ятата са като цяло в Западно направление, тъй като там са разположени и основните полета с посеви, които служат за изхранване на зимуващите гъски. През зимата на 2010-2011г. значителното струпване на около 250 000 гъски доведе до значителен конфликт с местни фермери и зърно производители. Много то

ятата бяха прогонвани с различни методи от нивите. Този конфликт въпреки неяснотата на въздействието от пашата на гъските в значителна степен е редуциран благодарение на новата мярка в Националната агроекологична програма, която стимулира засаждането на подходящи зимни култури През зимния период са наблюдавани и ята, излитащи от Атанасовско езеро и прелитащи над Бургас и бургаския залив в западна посока от Бургаското езеро. Това показва, че има сложна комуникация между отделните места за нощуване и местата за хранене.

Близостта на езерата едно до друго предполага и локални придвижвания на птици както през дневната част така и през нощта. За съжаление липсата на осигурен радар през зимния период не позволи провеждането на допълнителни проучвания.

Фиг. 3 Посока на полета при излитане на гъските при Бургаско езеро.

Фиг 4: Посока на полета на излитащите гъски от Мандренско езеро

Основните заплахи в района на Бургаските езера са свързани с продължаващата урбанизация на района и свързаното с това строителство и нарастващо безпокойство. Голяма част от естествените разливи и заблатени участъци около Бургаското езеро бяха засипани и включени в бургаската безмитна зона. Голяма част от тях служеха за нощувка на малки корморани и други водоплаващи.

Околното застрояване около езерата води до непрекъснати промени и загуба на естествения характер на езерата. Безпокойството от лова също е съществен проблем. Освен защитените територии с изрична забрана, в Натура 2000 зоните няма обособени неловни зони.

Електропреносната мрежа в района на езерата и инвестиционният интерес за развитие на добив на електроенергия от възобновяеми източници в района също представляват съществена заплаха. Ежегодно стотици птици загиват от сблъсък с електропреносната мрежа в района.

Районът на Бургаските езера е от международно значение за опазването на редица прелетни популации и някои световно застрашени видове. Четирите големи езера от този комплекс са включени в списъка на Рамсарските влажни зони от световно значение, което само по себе си е потвърждение за тяхното глобално значение.

Язовир Церковски

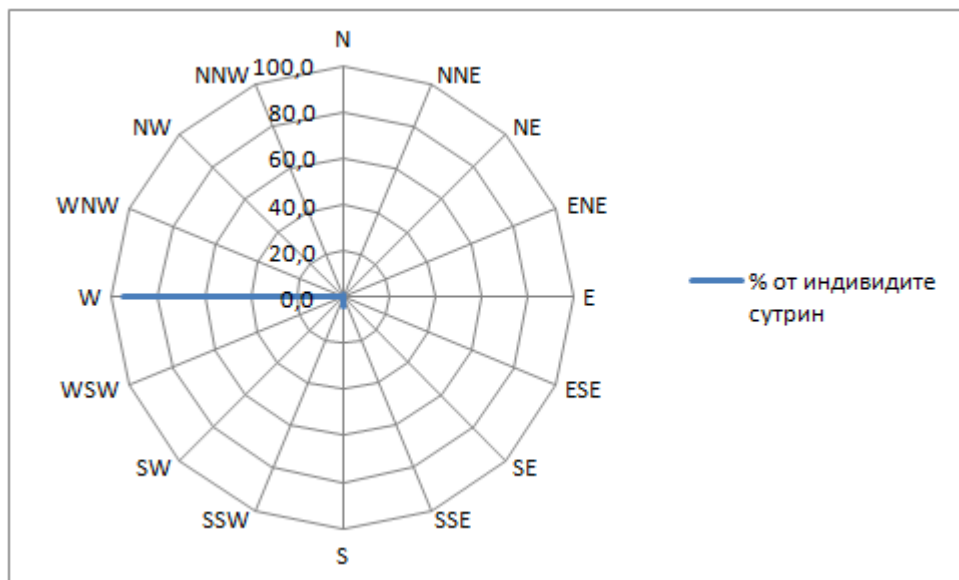
Язовир Церковски е разположен западно от гр. Карнобат и заобиколен с временно заливаеми площи на бившето Стралджанско блато. В студени зими в района се концентрират до 30 000 водолюбивы птици.

Теренните проучвания са проведени в периода 13-19 януари 2012г., като са взели участие двама полеви експерти в рамките на 8 дни. За този период са регистрирани общо 20 вида птици, от които 18 водоплаващи с 3 вида гъски. Основната част от регистрираните гъски са *Anser albifrons*, като при картиране на местата за хранене са регистрирани в ниска численост (<1%) от по няколко десетки екземпляра *Branta ruficollis* и *Anser anser*. На нощувка в яз. Церковски са регистрирани едва 1500 гъски, докато при картиране на хранещи се гъски са регистрирани 21 500 *A. Albifrons*, което е 4% от прелетната популация на вида. Данни и от предходни години показват, че залетите части от бившето Стралджанско блато се ползват и за нощувка и хранене от зимуващи ята гъски. Данните ясно определят язовир Церковски и прилежащите му територии от бившето Стралджанско блато като важни за зимуването на белочелата гъска и други водолюбивы птици. Предходни изследвания в края на 90-те години и началото на 2000-та са идентифицирали мястото като влажна зона покриваща критерии 5 и 6 за включване в списъка на Рамсарските обекти (Костадинова и Дерелиев, 2001).

Сред основните заплахи за продължаващите отводнителни работи в района на бившето блато и в последните години изграждането на соларни паркове в част от територията. През района се планира и преминаването на газовите трасета - Южен поток и Набуко, чието изграждане и преминаване може да доведе до допълнително отводняване на района.

Язовир Малко Шарково

Язовирът е разположен между планините Сакар и Странджа, и предишни проучвания са показали, че има значение основно за зимуването на гъски, като концентрацията достига до 17 000 птици (Костадинова и Дерелиев, 2001). Проучванията в района на яз. Малко Шарково са проведени в периода 14 януари до 13 февруари 2012г. в рамките на 6 дни от двама полеви експерта. Първите гъски са регистрирани в края на м. януари. Общо 10 вида водолюбивы са регистрирани по време на изследването. Максималната численост регистрирана на зимуващи гъски е 11 000 *Anser albifrons* и 30 екз. *Branta ruficollis*. Данните потвърждават значението на тази влажна зона за зимуване на гъски. При проведените проучвания основното направление на излитащите ята гъски е запад (фиг. 5). Това се обуславя от наличните полета за хранене в района и обхваща над 94% от птиците.

Фиг. 5 - Направление на полета на излитащи гъски от яз. Малко Шарково.

Язовир Овчарица

Язовир Овчарица е разположен източно от гр. Раднево и северозападно от град Тополовград. Язовира е заобиколен от селскостопански земи, които в по-голямата си част се засаждат със зимна пшеница. В непосредствена близост до язовира се намира ТЕЦ Марица изток 2. Язовира е построен за нуждите на ТЕЦ Марица Изток 2, за охлаждане на мощностите. Това предполага целогодишно сравнително постоянна температура на водата. Тази температура винаги е над 0 градуса и това е причината язовира да не замръзва и през най-студеното време от зимата. Относително високият процент селскостопански земи, засявани със зимна пшеница и незамръзващите води на язовира го правят предпочитано място за зимуване и хранене на зимуващи гъски – голяма белочела гъска (*Anser albifrons*), сива гъска (*Anser anser*), червеногуша гъска (*Branta ruficollis*), лебеди, патици. В язовира редовно са регистрирани струпвания на водолюбиви птици до 24 000 екз. (Костадинова и Дерелиев, 2001).

Зимата на 2011/2012 беше разделена на 2 основни периода – периода декември 2011- до края на януари 2012 беше сравнително мека, с високи температури за зимата. Това беше и причината за по-късното пристигане на гъските в района на яз. Овчарица. Първото ято от 170 гъски полевия екип е регистрирал на 24.12.2011г. пашуващи в околностите на язовира. Настъпилото през втората десетдневка на януари и целият февруари месец силно застудяване стана причина за струпването и продължителното задържане на голям брой гъски в района на водоема. Понижаване на температурите и задържането им в продължение на няколко седмици до стойности под -15 градуса причиниха замръзването на всички околни язовири, за разлика от язовир Овчарица, който не замръзна. По тази причина всички гъски в района се събираха да нощуват в него.

По време на ловния сезон ловната преса изтласкваше гъските от района на язовира и те се разделяха на групи, които се хранеха на селскостопански площи засяти със зимна пшеница най-често отстоящи на повече от 10 км от него. Най-висок брой гъски (близо 40 000 индивида) бе регистриран през февруари, когато бяха и най-ниските температури. През първата половина на месеца гъските се хранеха предимно пръснати на групи, а през втората половина на месеца почти всички гъски се струпваха в обработваемите площи засяти с зимна пшеница в близост до яз. Овчарица. В продължение на няколко дни те използваха за паша едно поле, а след изчерпване на хранителния ресурс се преместваха на друго. До края на февруари гъските не бяха наблюдавани да се хранят в зимниците, които са непосредствено разположени до брега на язовира, въпреки подходящите условия и хранителни запаси, които те предлагат. Тези полета бяха използвани от гъските

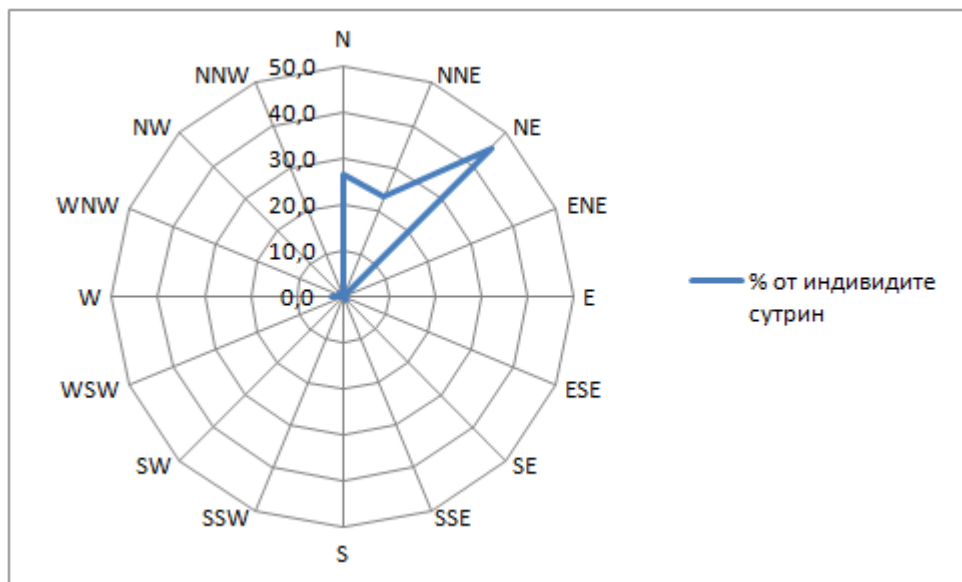
непосредствено преди миграцията на север, в края на февруари. Всички нощуващи в язовира гъски през деня се хранеха в непосредствена близост до него и не посещаваха други територии.

Като интересни може да се отчетат регистрираните рекордни числености на зимуващите *Anser albifrons*, а също така и голямото количество от *Branta ruficollis* (в някои моменти над 500 гъски, което е над 1% от популацията). Във водите на язовира се хранеха и големи количества *Cygnus olor* и *Cygnus cygnus*. Екип от общо 7 полеви експерта и сътрудници проведе 25 дни полеви наблюдения в периода 28.12.2011 – 26.02.2012г. Максималния брой регистрирани *A. albifrons* е 40 632 екз. на 11.02.2012г.

Данните от изминалия зимен период утвърждават яз. Овчарица като едно от значимите места за зимуване на гъски в България. Околните полета със зимна пшеница се ползват активно за хранене на гъските, като нивите непосредствено около язовира са с по-голямо значение към края на престоя на гъските – след края на ловния сезон и преди обратната миграция към местата на гнездене.

При преброяването на нощуващите гъски в язовира, основната посока на полет на ятата е Североизток и Север- Североизток, като 69% от птиците са летели в тази посока (фиг. 6). Това съвпада и с района, в който са регистрирани птиците да се хранят – основната част от хранещите се птици са регистрирани в ниви на североизток от язовира.

Събраните данни показват, че Натура 2000 зоната обхваща една марка част от хранителните местообитания на зимуващите в тази влажна зона гъски. Териториите, които попадат извън нея и явно имат консервационно значение от гледна точка на струпванията на ята от хранещи се гъски следва да бъдат включени целенасочени мерки за опазване на хранителното местообитание.

Фиг.6 – Посока на полета на ятата от гъски излитащи от язовир Овчарица.

Язовир Жребчево

Тази влажна зона е разположена на р. Тунджа , североизточно от гр. Стара Загора. В него са регистрирани през предходен период редовни концентрации до 13 000 гъски, както и зимуващи патици и гмурци. През проучвания период са проведени общо 12 дни полеви наблюдения от четирима полеви експерта в периода 14.01.2012 – 21.02.2012г. Поради меката зима и високите температури, първите гъски са регистрирани през втората половина на януари, при настъпването на по-студент фронт от север. Първите гъски са регистрирани на 23.01.2012г., но с незначителна численост. По-големи ята са регистрирани при картиране на хранещите се гъски над 600 екз., като основните места на хранене са разположени в западна посока от язовира. Въпреки ниските числености в язовира е регистрирано сравнително високо видово разнообразие в сравнение с други влажни зони – 39 вида, от които 25 вида водолюбивы птици, с 3 вида гъски. Най-многоброен вид при

проучването е *Anas platyrhynchos* с 1 390 екз. Сравнително висока концентрация е регистрирана от *Casmerodius albus* – 106 екз. Като цяло общите числености са невисоки за повечето видове, което се дължи на меките климатични условия през първата половина на зимата, което не позволи на формирането на високи струпвания от водоплаващи птици в язовира. Поради ниските числености на зимуващите в язовира птици, не е правен анализ на посоката на полета при излитащите от нощувка гъски.

Язовир Пясъчник

Язовир Пясъчник е значима влажна зона разположена на р. Пясъчник, северозападно от гр. Пловдив. В него редовно зимуват до 44 000 водоплаващи птици – основно патици, гъски и водни кокошки, с което покрива критерии 5 и 6 на Рамсарската конвенция за влажна зона от международно значение (Костадинова и Дерелиев, 2001).

В периода 7.01.2012 до 27.02.2012г. са проведени 6 дни теренни проучвания в района на язовира от двама полеви експерта, регистрирани са 33 вида птици, сред които 22 вида водолюбиви, с 2 вида гъски. При проведеното картиране на хранещите се ята гъска са регистрирани максимално 2 562 екз., основно в ниви около язовира и на територията на защитената зона. Най-многоброен вид е *Anas platyrhynchos* с максимална численост от 6 331 екз., други видове с висока численост са *Phalacrocorax carbo* – 1 941 екз. и *Fulica atra* – 1 334 екз. Получените данни не са представителни за влажната зона, която през отделни години е поддържала до 5 % от прелетната популация на *A. albifrons*. Подобно на останалите влажни зони и в тази числеността бе силно повлияна от меките климатични условия в първата половина на януари и захлаждане настъпи едва в края на периода.

Обобщен анализ на пространственото разпределение на водолюбивите птици

Изминалият зимен период на 2011-2012г. може да се определи, като нетипичен, поради значително високите за сезона температури, в резултат на които бяха регистрирани относително ниски числености на водолюбивите птици, особено във вътрешността на страната. Независимо от това за първи път е направен опит за картиране на основните хранителни местообитания на зимуващите гъски в този национален мащаб. Докато в района на Приморска Добруджа има значителна информация за местата на хранене на гъските от 90-те години на 20 век и понастоящем продължава задълбочено изследване на хранителните местообитания на зимуващите гъски, то в останалите райони на концентрация на гъски данните са спорадични. Данните ясно определят приоритетното значение на Дунавската равнина през първата половина на зимния период от ноември до към края на декември в зависимост от климатичните условия. При настъпване на по-ранно застудяване със снежна покривка и замръзване на основните водоеми, зимуващите гъски напускат района. Към настоящият момент няма данни дали гъските (основно *Anser albifrons*) се придвижват в други райони на страната - Приморска Добруджа, Бургаските влажни зони и други, или това са птици от друга прелетна популация зимуваща. Присъствието на зимуващи гъски в поречието на Дунав у нас е със смесен характер от гледна точка на нощуване и хранене. Основните територии имат трансгранично значение и за опазването им е необходимо сътрудничеството между институциите на България и Румъния. От една страна гъските регистрирани в район на 33 "Свищовско-Беленската низина" нощуват на румънска територия в ез. Сухая и сутрин прелитат в България за да се хранят, това се отнася и за гъските регистрирани в района на с. Морава. От друга страна гъските нощуващи в 33 "Сребърна" в основната си част най-често прелитат през деня за хранене на румънска територия. Приморска Добруджа е с традиционно международно значение за зимуването на гъски на територията на страната. Двете защитени зони за птиците – Шабленски езерен комплекс и Дуранкулашко езеро са основни зимовища на червеногушата гъска и голямата белочела гъска. Защитените зони идентифицирани за вида обхващат една малка част, макар и

съществена от хранителните местообитания на гъските. През последното десетилетие се очертава тенденция за забавяне на появата на основните ята от зимуващи гъски в Добруджа от средата и края на ноември към средата на декември, като основните пикови числености обикновено се регистрират към средата до към вротарат половина на януари и първата десетдневка на февруари. При наличие на висока численост от зимуващи гъски нощувки се формират и в някои от заливите по Черноморското крайбрежие от границата с Румъния до Балчик и Каварна. Гъските, които са регистрирани в полетата на централна и западната част на Добруджа (по смисъла на разделението на настоящото проучване) са със смесен произход. От една страна това са гъски, които са нощували в моските заливи, а друга част са птици, които формират временни нощувки в обработваемите земи в места с обширни разливи от дъжд и разтопен сняг.

Бургаския езерен комплекс е също традиционно зимовище с международно значение за гъски и други водоплаващи, които се концентрират във висока численост. Традиционно Бургаските езера имат по-съществено значение за зимуващите птици при влошаване на метеорологичните условия на север в Добруджа при силни снеговалежи и падане на температурата, когато гъските се изместват по на юг от Добруджа. През последните години обаче районът на езерата придобива по-голямо значение независимо от температурите на север. Причина за това има и временните забрани през някои от последните години на лова, което осигурява безпрецедентни условия за спокойна почивка и нощуване в езерата. При много от езерата се ловува на практика от самия бряг и безпокойството е постоянно. В ловни дни често птиците се концентрират в някои по-малки, но защитени влажни зони - като Защитена местност «Пода», а в големите водоеми остават много по-малко птици. През последните 3 години районът на Бургаските езера е поддържал до над 47% от прелетната популация на голямата белочела гъска, до 10% от световната популация на червеногушата гъска. Районът на Бургаските езера е основният за зимуването на белия ангъч в България, формират се и значителни струпвания на малкия корморан, тук е и основното зимовище на тръноопашатата потапница в България. Основните места за хранене на гъските са разположени на запад от езерата Мандра и Вая. По-малки ята от гъски се хранят и в околните ниви в рамките на защитена зона Атанасовско езеро. Защитените зони Мандра-Пода и Бургаско езеро само частично обхващат хранителните местообитания на зимуващите гъски.

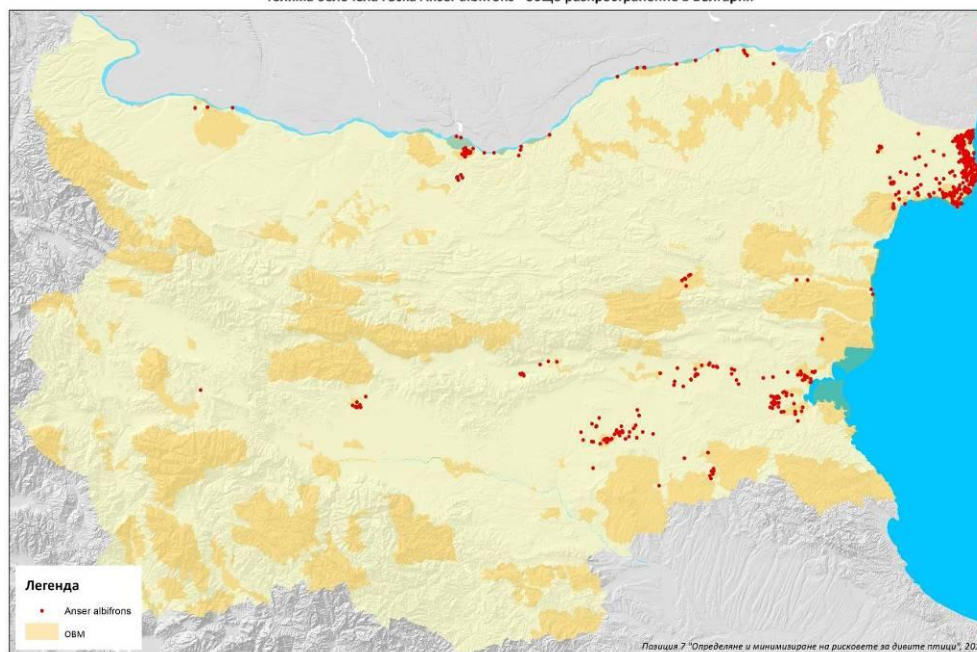
Вътрешните водоеми и по-големи язовири са с променливо значение. Някои от язовирите като Пясъчник, Овчарица, Малко Шарково, Церковски регулярно поддържат високи числености на зимуващи гъски – основно голяма белочела гъска. Основните територии за хранене около тези водоеми са слабо проучени и това е първото по-задълбочено и систематично проучване на хранителните местообитания на зимуващи гъски. Местата на хранене зависят от ротацията на зимните култури и от ловния сезон. През ловния сезон като цяло гъските се хранят в по-отдалечени територии до над 10км от воодемите, а след закриването на ловния сезон често използват близко разположени ниви, в непосредствена близост до местата на нощуване. Изключение правят гъските нощуващи в яз. Церковски и разливите в бившето Стралджанско блато, които се хранят на територията на бившото блато и остават в близост до местата на нощуване, вероятно поради затруднения достъп до тези територии, които им осигуряват по-голямо спокойствие.

II. 3 Анализ на резултатите по видове птици

Голяма белочела гъска *Anser albifrons*

Голямата белочела гъска е най-масовия и многоброен вид гъска на територията на страната. През различни периоди от зимния период може да бъде регистрирана практически на територията на цялата страна. Основните места на концентрация на вида са в близост до по-големите водоеми в страната и традиционните места за концентриране на зимуващи гъски в страната предоставящи съчетание от място за нощуване и подходящи места за хранене. Това са основно североизточна България в района на приморска Добруджа, Дунавската равнина и най-вече района на Свищов и Белене, Бургаските езера и няколко по-големи язовира в южна България. Усилията бяха концентрирани в тези райони и през изследвания период бяха покрити всички потенциално значими райони. За разпространението на вида през зимата е характерно, че той се появява първоначално във висока численост през първата половина на зимния период (ноември-декември) в района на Дунавската равнина и най-вече района на Свищовско-Беленската низина, 33 Сребърна (фиг. 10). Концентрациите от гъски по р. Дунав и прилежащите територии са с трансгранично значение. Основните коридори на придвижване на гъските са в направление Север-Юг и Юг-Север, което се определя от това дали гъските нощуват на българска или румънска територия и съответно дали се хранят на българска или румънска територия. В повечето случай от двете страни на границата има обявени Натура 2000 зони, които покриват в значителна степен местата за хранене и нощуване на гъските. Единствено в района на с. Морава регистрираните значими концентрации от хранещи се ята белочели гъски остават извън мрежата Натура 2000 (фиг. 11).

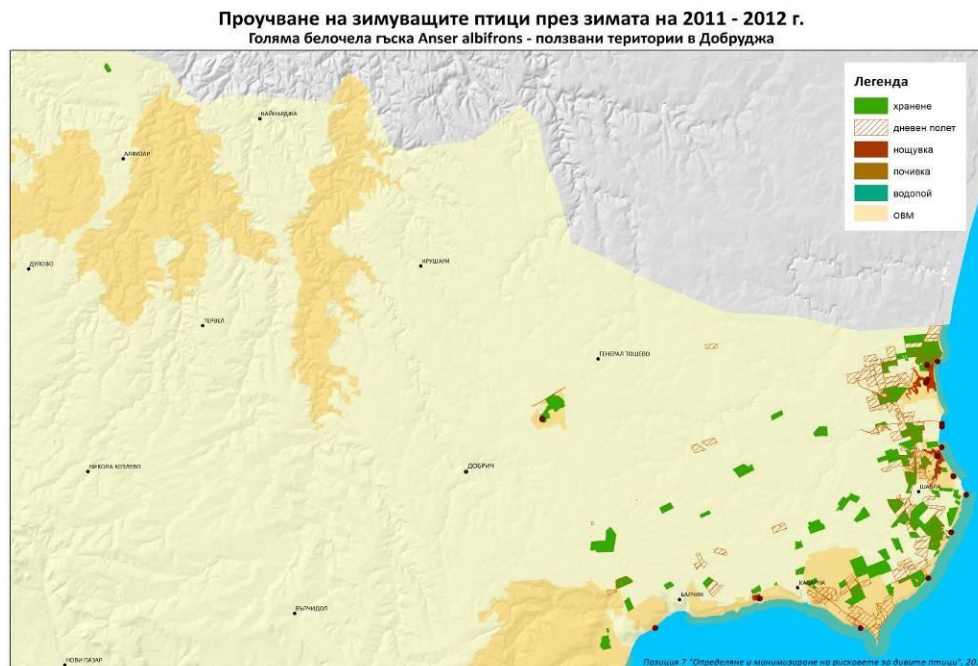
Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Голяма белочела гъска *Anser albifrons* - общо разпространение в България

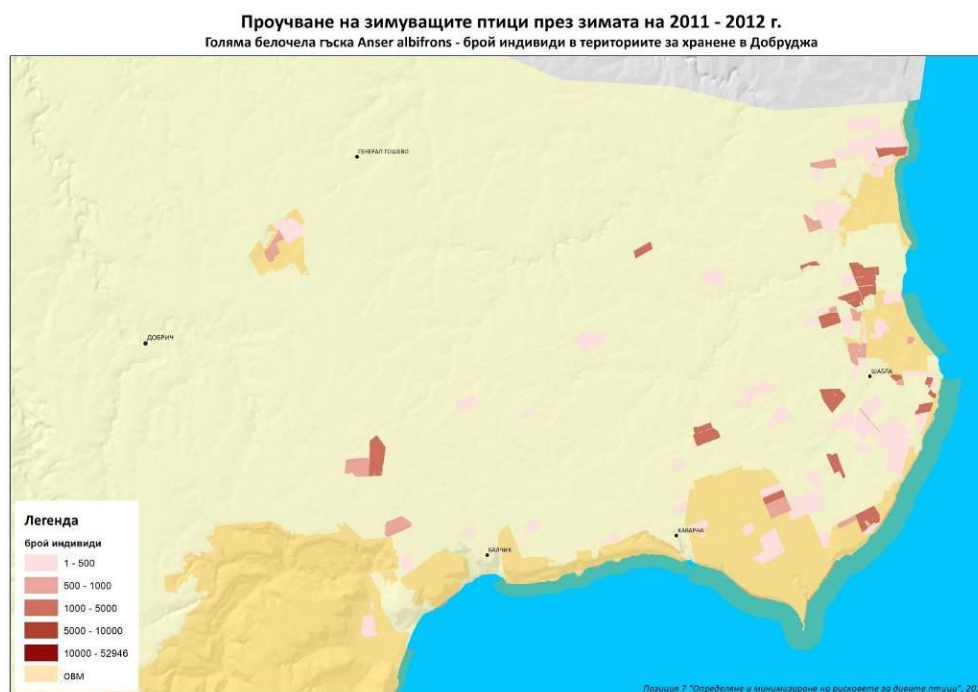
Фиг. №7

На Фиг. №7 е представено общото разпространение на голямата белочела гъска през зимата на 2011-2012г. Картата ясно показва основните места на концентрация на вида в страната, поменати по-горе. Следва да се отбележи, че високата концентрация на наблюдения в района на Приморска Добруджа се дължи и на по-целенасочените и регулярни проучвания там в рамките на проект по програма Лайф+ - „Сигурни зимовища за червеногушата гъска“. Хранещи се ята са регистрирани на обширна територия около езерата Шабла и Дуранкулак, а през втората половина на януари и февруари 2012г. има значителни ята регистрирани и във вътрешността на Добруджа (фиг. 8, 9). Това

са основно ята, ношуващи в заливите при Каварна и Балчик и извършващи ежедневна миграция към местата за хранене. Основните коридори на прелитане на ятата са с различен характер, което се определя от местата на хранене спрямо местата за ношуване, релефа на района, наличието на ветрогенератори. Първоначалните данни показват, че наличието на ветроенергийни съоръжения влияят и променят посоката на полета.

Фиг. №8

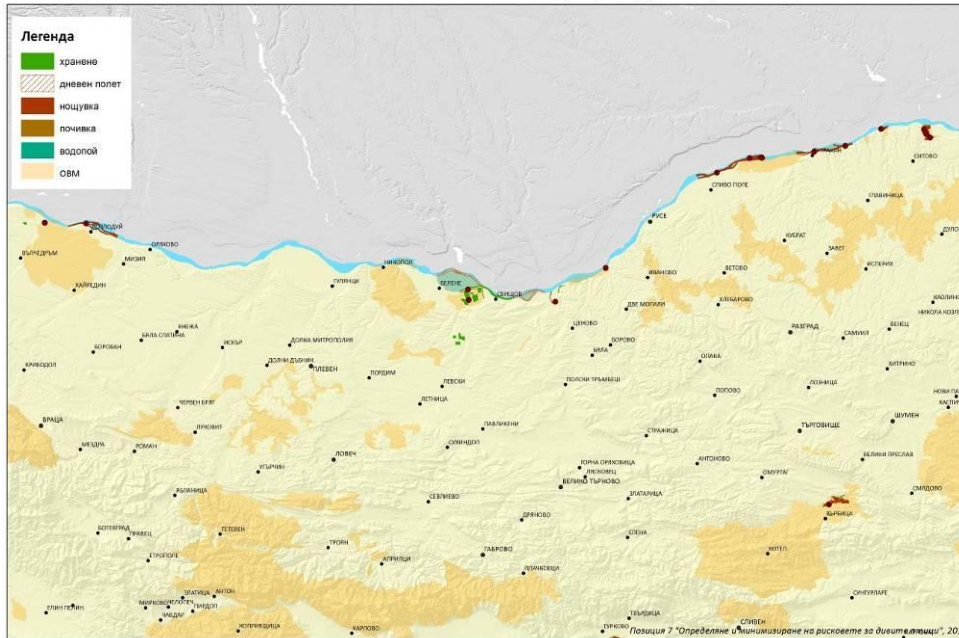
Фиг. №9

От резултатите от картирането е видно, че в района на Приморска Добруджа белочелата гъска използва значително по-обширни територии в сравнение с други райони. Това от една страна е обусловено от по-голямото количество гъски, ношуващи в различни места. Въпреки това анализ на

данните от периода 2009-2011г. показва, че района на Дуранкулашкото езеро е с нараснала значимост в сравнение с Шабленското езеро (Petkov *et al.*, 2012). По-западно разположените хранителни местообитания са регистрирани през втората половина на януари и през февруари, когато се формираха нощувки в залива при Каварна и Балчик, както и локални придвижвания преди началото на обратния прелет към местата на гнездене на север.

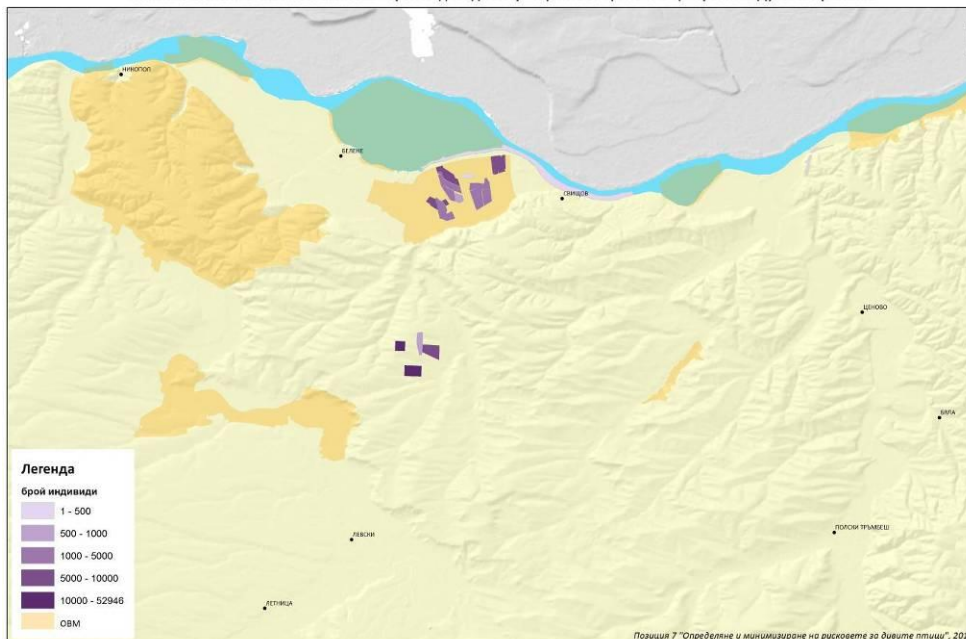
В другите район на концентрация на белочели гъски, местата на хранене са относително компактно разположени. В района на Свищов и Белене основните места на хранене са включени в защитена зона „Свищовско-Беленска низина“, но местата за хранене в района на с. Морава попадат извън всякакви защитени територии.

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Голяма белочела гъска *Anser albifrons* - ползвани територии в Дунавската равнина

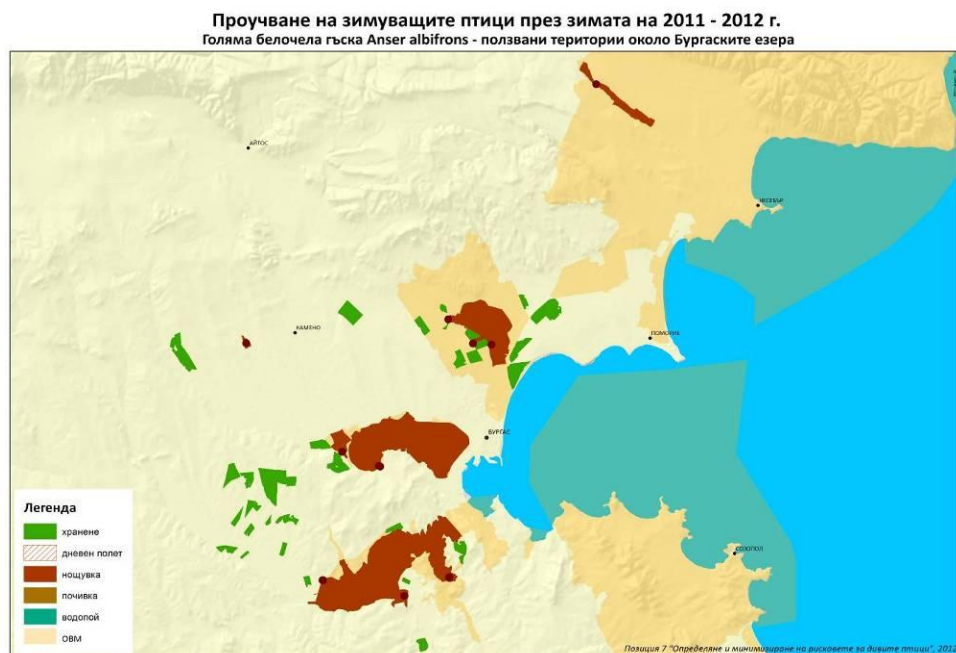
Фиг. №10

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Голяма белочела гъска *Anser albifrons* - брой индивиди в териториите за хранене в Централната Дунавска равнина

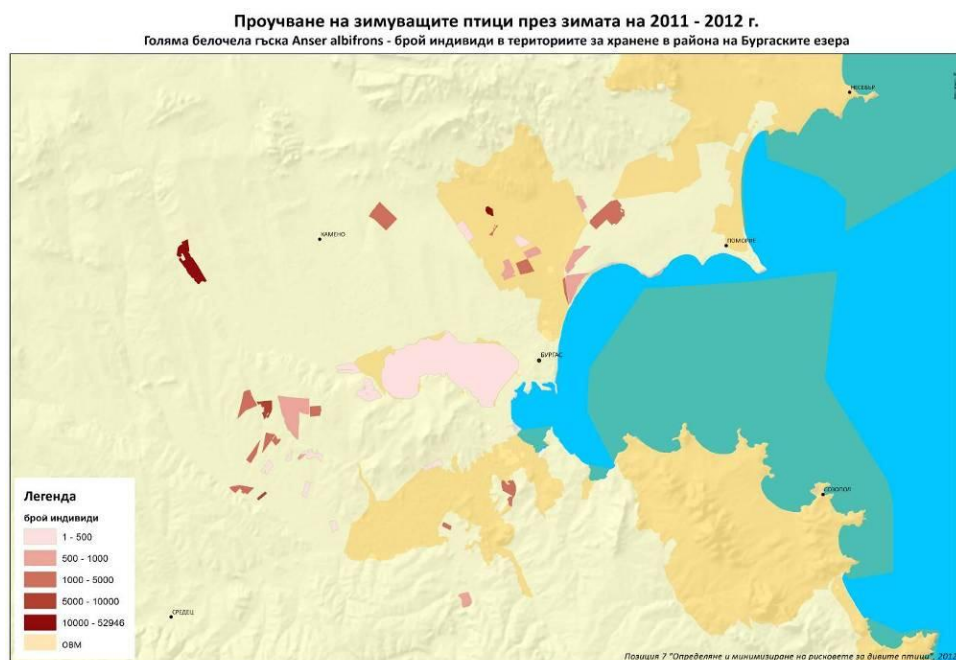

Фиг. №11

Подобно е положението с местата за хранене в района около Бургаските езера. В защитени зони попадат местата за хранене основно около Атанасовското езеро, където нощуват една по-малка част от гъските. Някои места за хранене са относително отдалечени от нощувките. В района на езерата основните хранителни местообитания са разположени на запад от ЗЗ „Мандра-Пода” и „Бургаско езеро” и на северозапад от тях, където са установени най-големите струпвания от хранещи се гъски. Основната част от местата на хранене са извън защитените територии и зони (фиг.12 и 13).

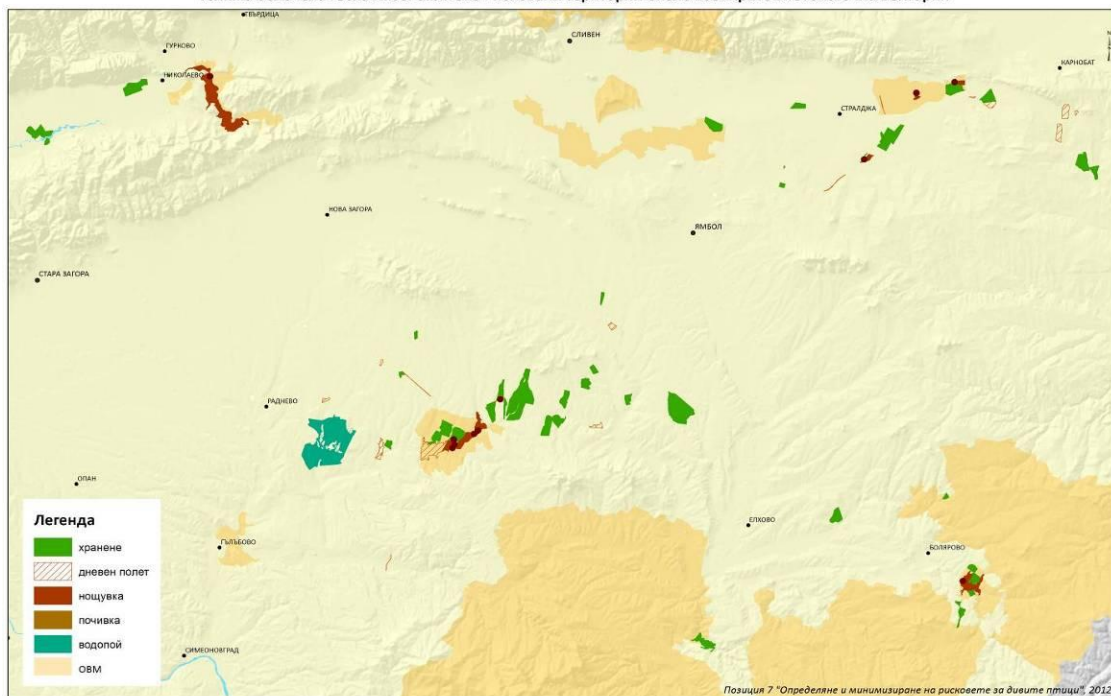

Фиг. №12

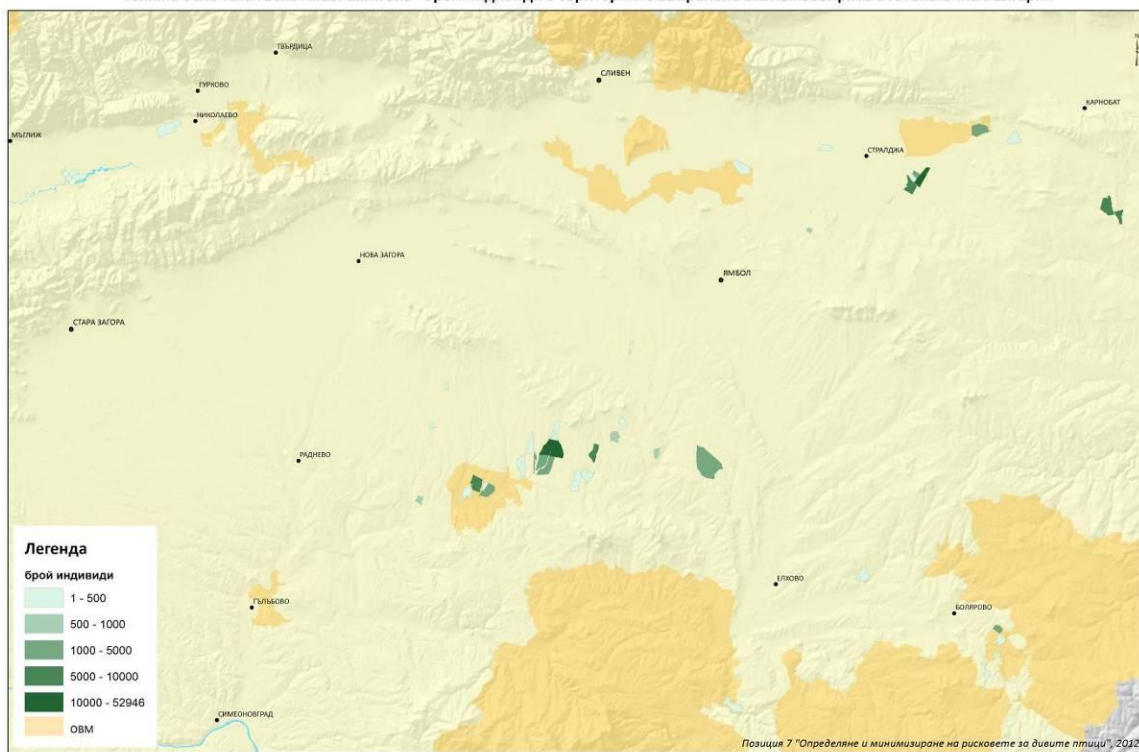
Фиг. №13

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Голяма белочела гъска *Anser albifrons* - ползвани територии около язовирите в Югоизточна България

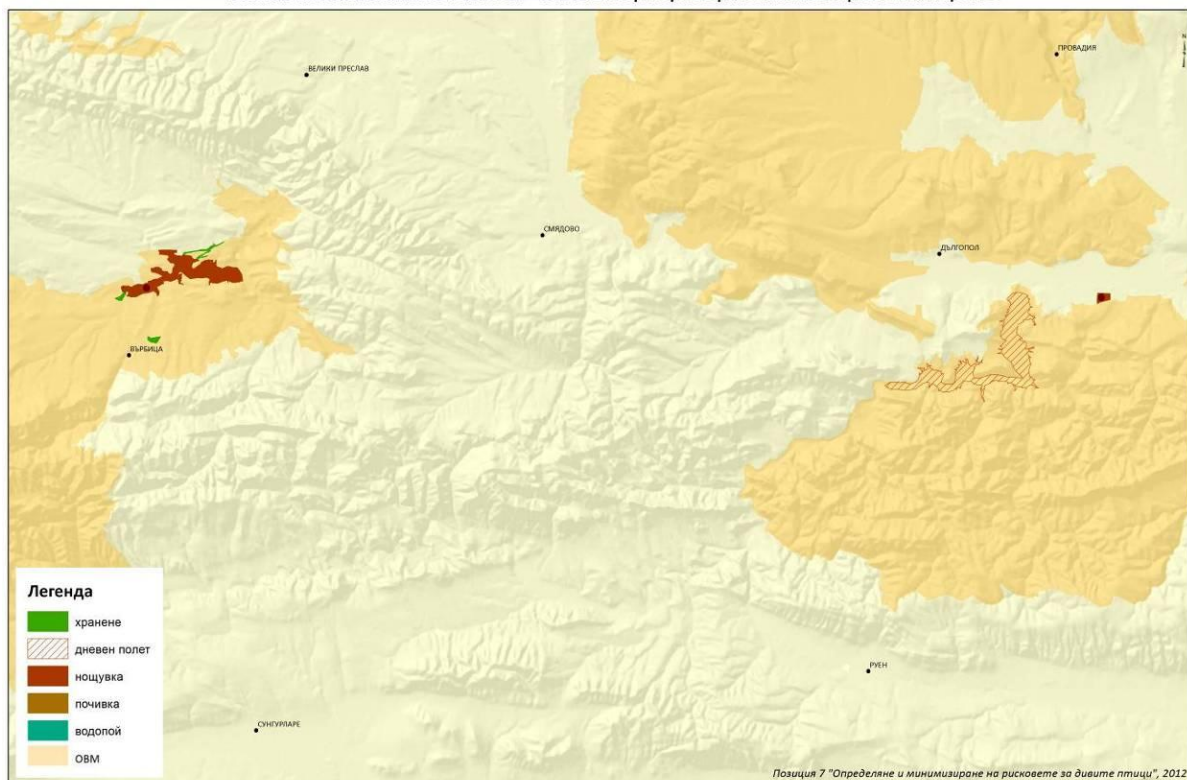
Фиг. №14

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Голяма белочела гъска *Anser albifrons* - брой индивиди в териториите за хранене около язовирите в Югоизточна България

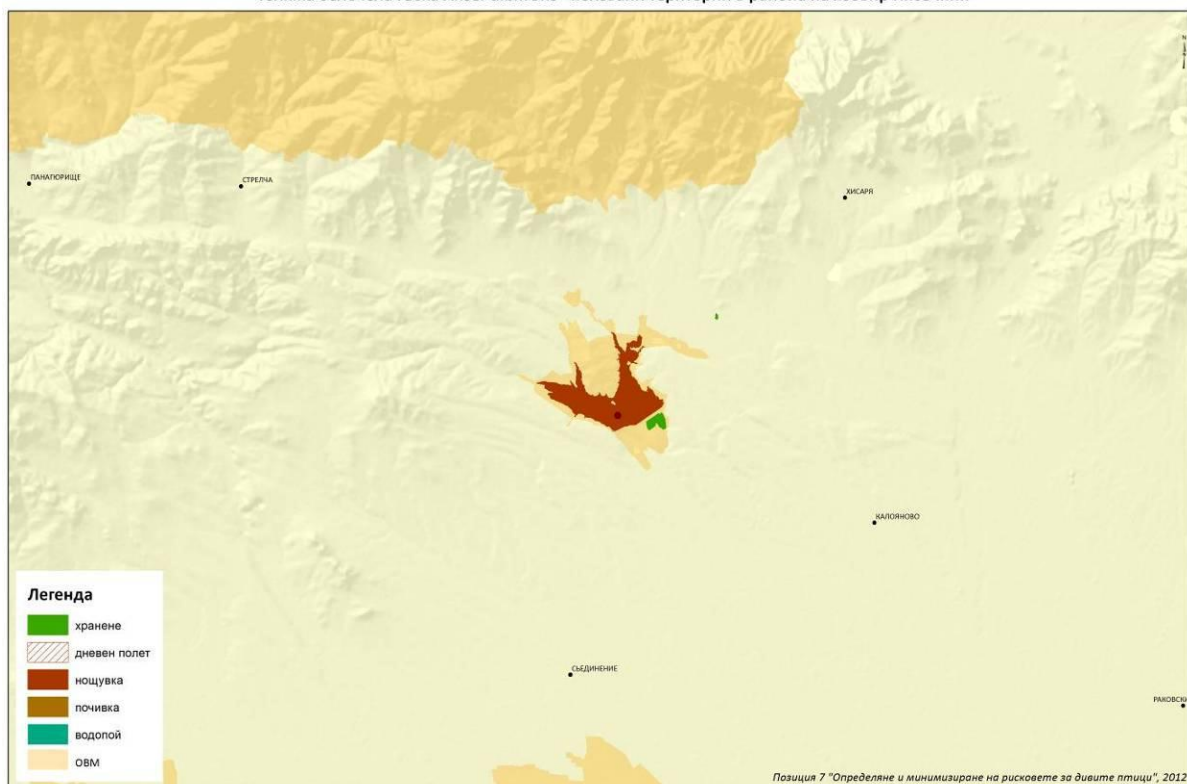
Фиг. №15

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Голяма белочела гъска *Anser albifrons* - ползвани територии в района на язовирите Тича и Цонево

Фиг. №16

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Голяма белочела гъска *Anser albifrons* - ползвани територии в района на язовир Пясъчник

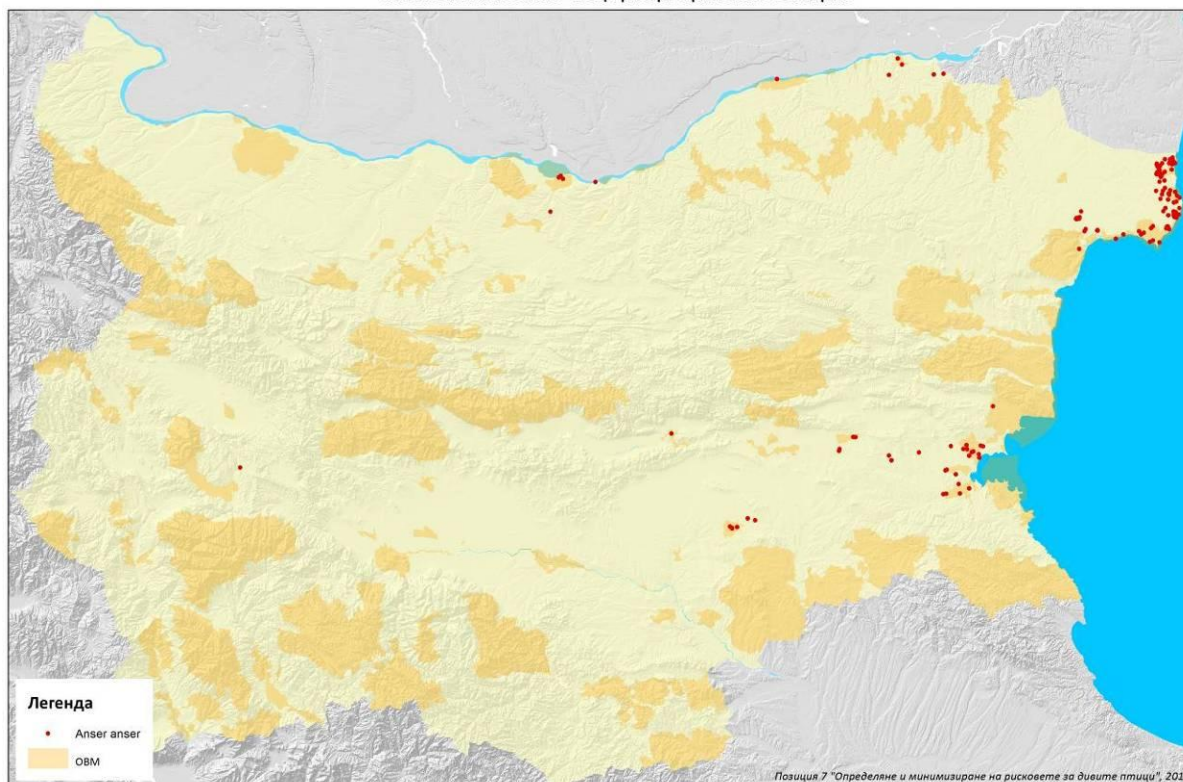
Фиг. №14

Сива гъска *Anser anser*

Сивата гъска е относително по-малоброен вид в сравнение с голямата белочела гъска и червеногушата гъска. Птиците, които зимуват у нас принадлежат към Черноморската популация на подвида *rubrirostris*. Зимната численост на вида варира през отделните години, като максималната численост регистриране в България е до 7% от прелетната популация през зимата на 2002-2003г. (БДЗП – НБОИ, 2012). През проучвания период максимално установената численост е малко под 1% от прелетната популация – 800 екз. в района на Бургаските езера. Видът е регистриран с по-високи числености и в района на Приморска Добруджа (368 екз.), Добруджа-център (361 екз.) и яз. Овчарица (250 екз.). Единствено районът на Приморска Добруджа, Бургаските езера и Свищовско-Беленската низина и ез. Сребърна поддържат пред отделни години над 1% от прелетната популация. Въпреки това зимуващите числености са от значение, от гледна точка опазването на гнездовата популация в страната, която е малка и част от нея вероятно зимува в страната. Сивата гъска най-често се храни в смесени ята с останалите видове, и териториите важни за белочелата гъска са основни места за хранене и за сивата гъска. В края на зимния период се формират малки групи от чисти ята сиви гъски, които включват основно отделни двойки. Подобни малки групи се наблюдават основно в районите, където видът гнезди у нас – Дунавската равнина и Приморска Добруджа. Това са и районите, където първо се наблюдава струпване на вида, като те включват вероятно освен гнездящи в страната индивиди, така и птици идващи от гнездови находища на север от България.

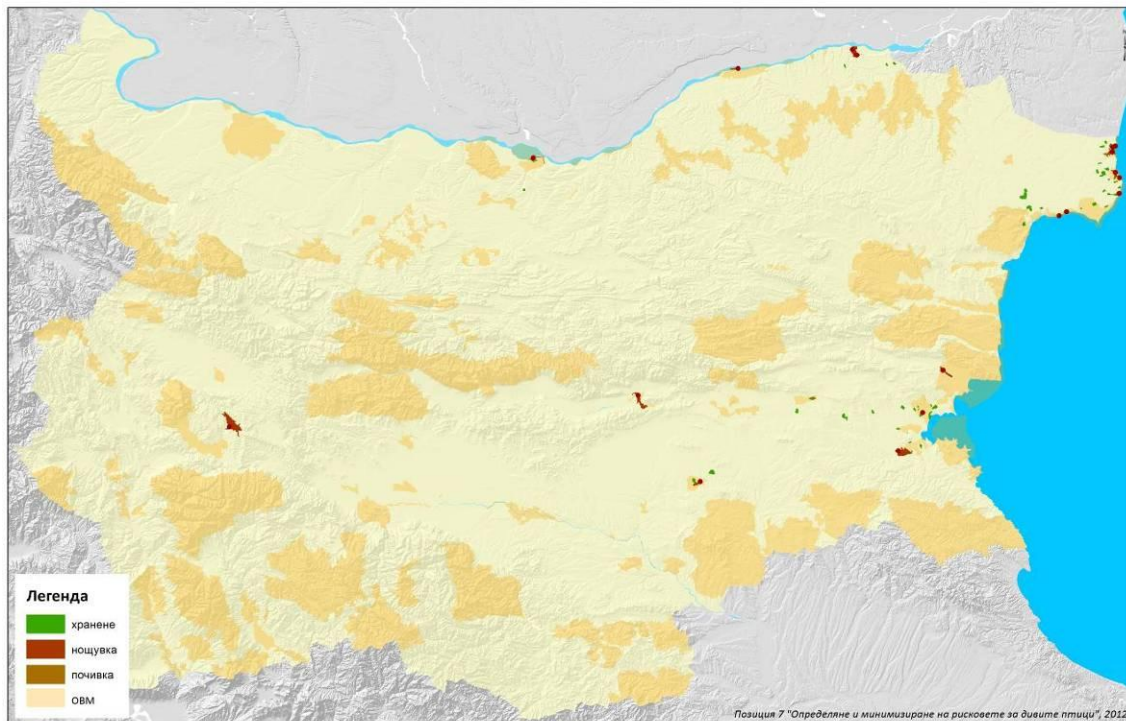
Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.

Сива гъска *Anser anser* - общо разпространение в България

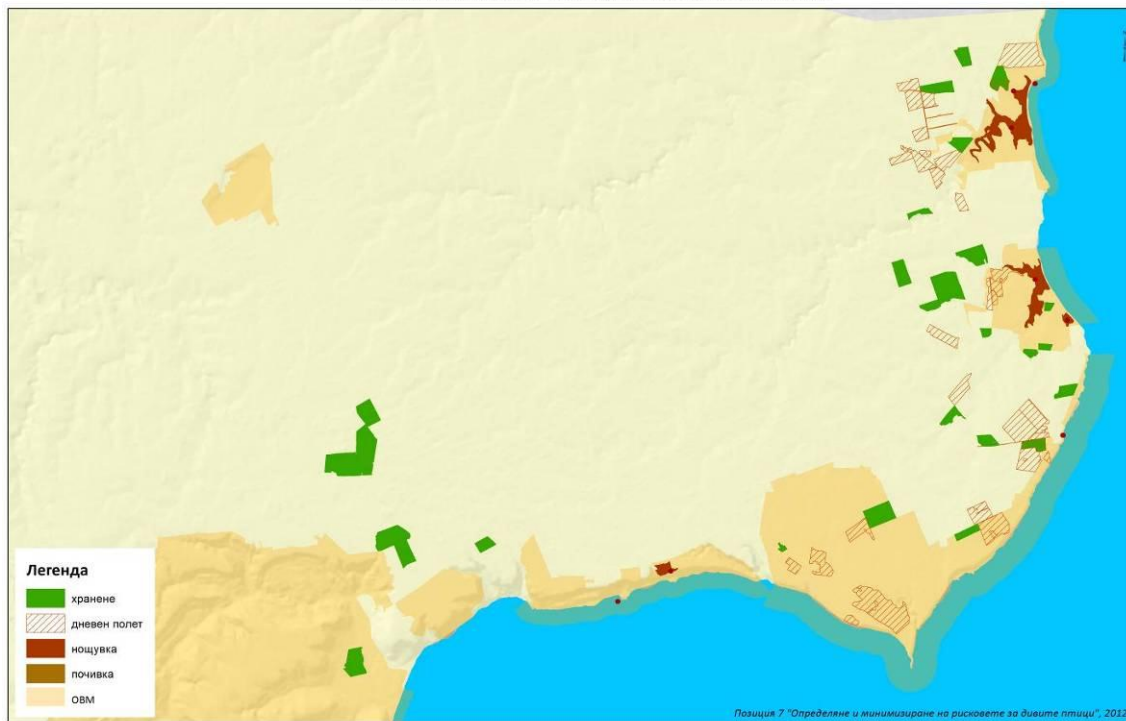
Фиг. №18

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Сива гъска *Anser anser* - ползвани територии в България

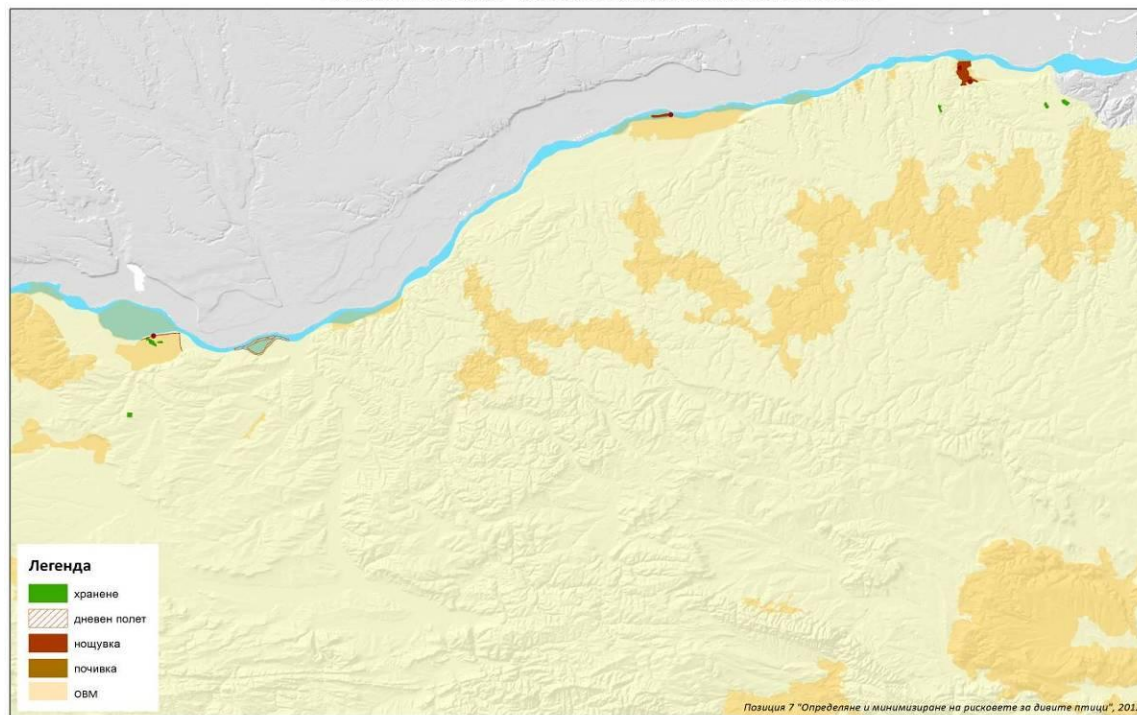
Фиг. №19

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Сива гъска *Anser anser* - ползвани територии в Добруджа

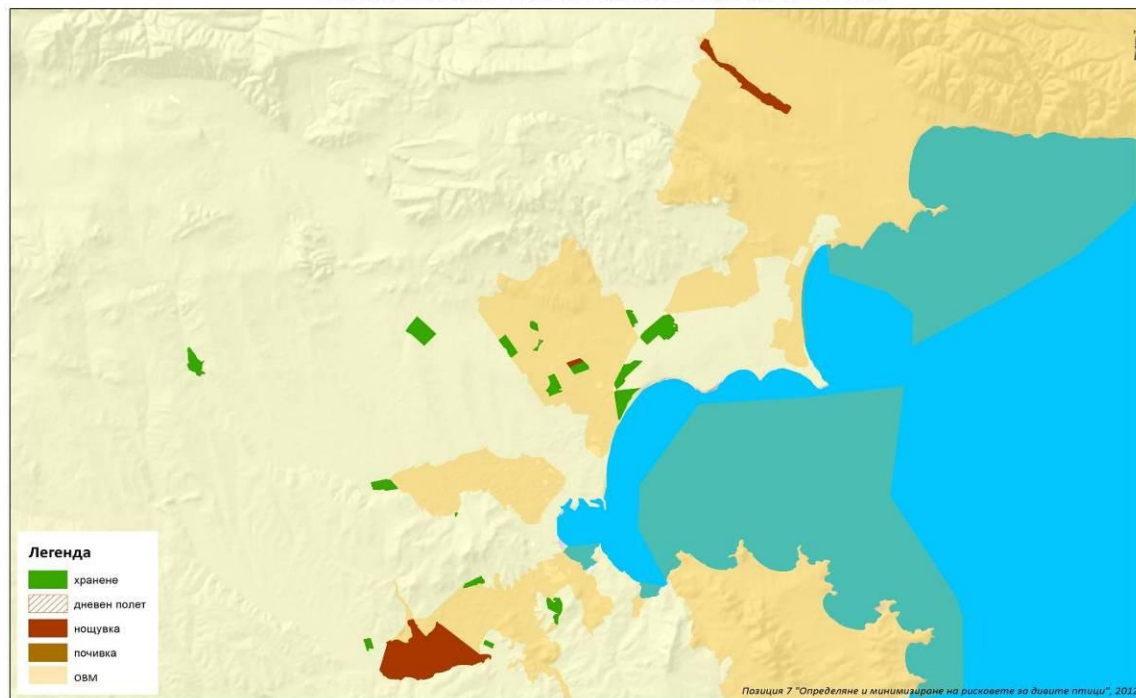
Фиг. №20

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Сива гъска *Anser anser* - ползвани територии в Дунавската равнина

Фиг. №21

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Сива гъска *Anser anser* - ползвани територии около Бургаските езера

Фиг. №22

Малка белочела гъска *Anser erythropus*

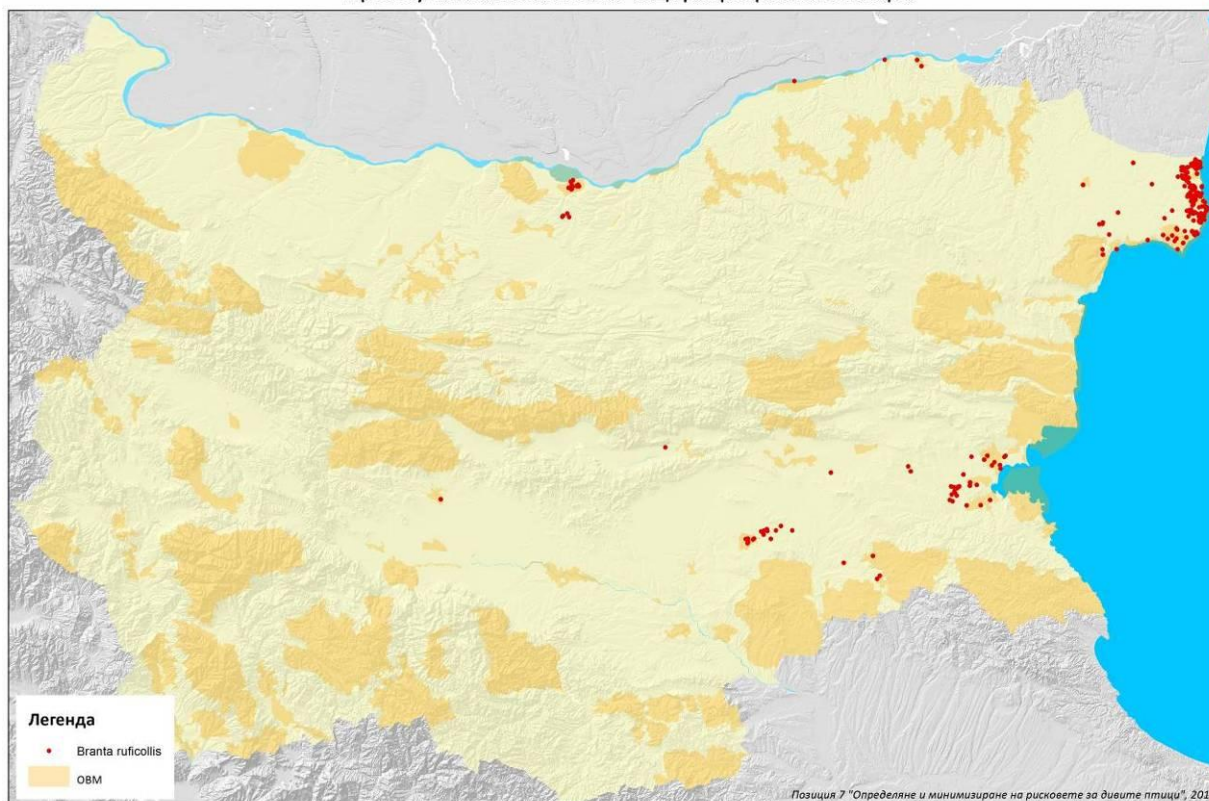
Малката белочела гъска е от най-редките представители на водолюбивите птици през зимния период. Поради трудността за отличаване на вида от голямата белочела гъска при полеви условия данните за вида като цяло са малко. През страната преминават към местата на зимуване птиците от Фено-скандската популация, която е една от най-заstraшените популации в Европа, състояща се от по-малко от 100 индивида. Сателитни проучвания от края на 90-те години на 20в. и началото на 2000г. доказаха значението на страната като транзитна станция за тази прелетна популация. Района на Приморска Добруджа е основния район от значение за вида в България, като в отделни години се предполага, че поддържа до 100 екз. от вида (Petkov *et al.*, 1998). През проучвания период видът е регистриран отново в този район с отделни екземпляри. Напълно възможно е в района да са пребивавали и повече индивиди, но през ловния сезон гъските са изключително предпазливи и е трудно да бъде направена добра оценка на наличието малки белочели гъски. Възможно е въпреки липсата на данни, индивиди от Фено-скандската популация да прекарват част от зимния период във водоемите в Южна България. В периода Декември – Февруари за продължителен период от време птиците изчезват от района на ез. Керкини и делтата на Еврос. Основните предположения от страна на гръцките орнитолози работещи в района са насочени в тази посока (Y. Tsigrakis, M. Panayotopulo – лич. съобщ.). В момента екип от БДЗП работи по проект за проучване и опазване на Феноскандската популация на вида по прелетния път, което би трябвало да даде допълнителна информация за тази теория. Към настоящия момент няма потвърждение чрез преки наблюдения.

Червеногуша гъска *Branta ruficollis*

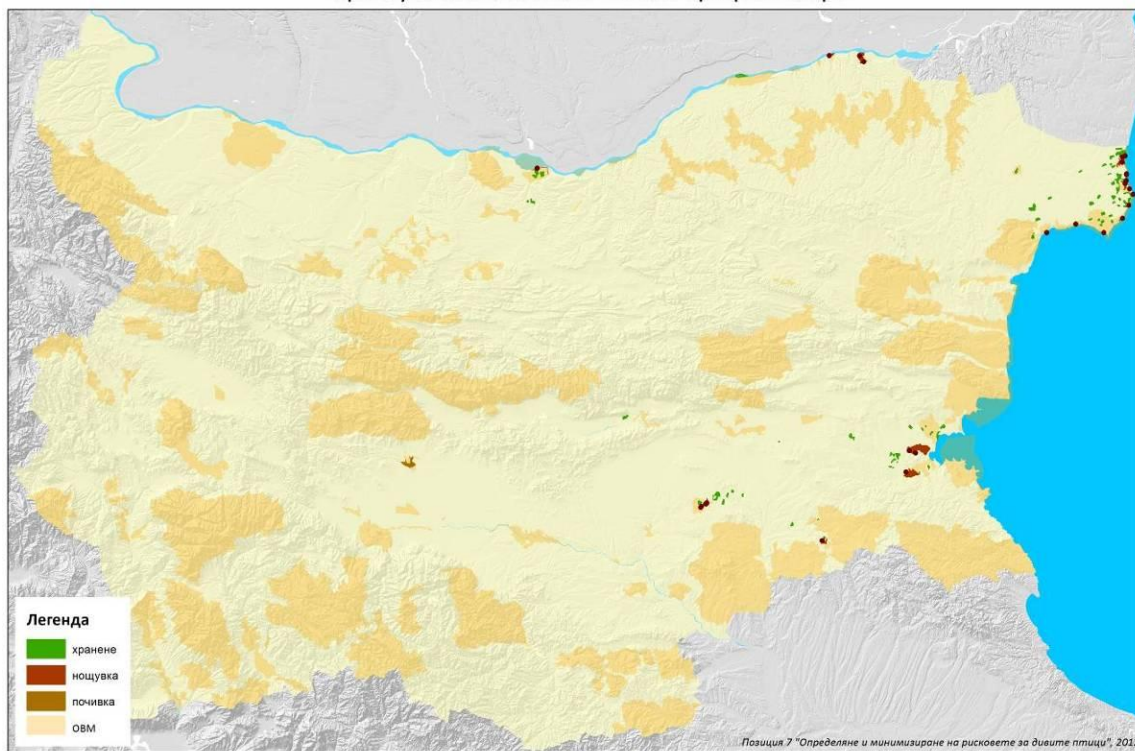
Червеногушата гъска е най-заstraшения вид гъска в Евразия към настоящия момент, поради драматичния спад в популацията на вида в началото на 21в. от 90 000 индивида до под 40 000 индивида (Delany, 2006). Към 2012г. популацията на вида се оценява на около 50 000 индивида (Н. Петков, Т. Aaravk, Т. Eskalainen, R. Kalvonon – непубл. инф.). България е от ключово значение за вида, като през средата и края на 90те години на 20век в отделни периоди страна е поддържала до 80% от световната популация на вида. Понастоящем България е единствената страна от зимния ареал на вида, в който се регистрират значим процент от популацията на вида (Cranswick *et al.*, 2012). Основните зимовища на вида се намират в Приморска Добруджа – защитените зони Дуранкулак, Шабленски езерен Комплекс, Калиакра. През проучвания период отново най-високата регистрирана численост по време на зимуване на вида е регистрирана в този район. Между 30- и 37% от световната популация на вида е регистрирана през втората половина на м. януари 2012г. Това затвърждава района като международно значим за опазването на този вид. През отделни години и особено през последните 2-4 години Бургаските езера и района на 33 „Свищовско-Беленска низина“ придобиват голяма значимост за опазването на популацията на вида. През зимата на 2012г. числеността на червеногушата гъска в района на Бургаските езера достигна до 10% от световната популация, което е една от най-високите относителни числености на вида в района през последните няколко години. При по-студени зими отделни екземпляри до няколко десетки индивида могат да се наблюдават в някой по-големи язовири в южна България. 33 „Сребърна“ е място с относително значение за вида, като поддържа в отделни периоди до 2-3% от световната популация на вида. От събраната информация ясно се очертава ключовото значение на Приморска Добруджа. Видът зимува и в някой от заливите от румънската граница на юг до Балчик и Каварна и често се вижда във вътрешността на Добруджа. Дунавското крайбрежие има значение за вида основно през ноември и първата половина на декември, където се регистрират общо до 5-10% от световната популация. Като цяло видът се среща в сходни места на хранене като останалите зимуващи видове в тези райони, като разделянето на отделни ята съставени само от червеногуши гъски се наблюдава единствено в края на зимния период преди обратната миграция към местата на гнездене през февруари и началото на март. Към настоящият момент се изпълнява проект, насочен конкретно към проучване и опазване на вида в района на Приморска Добруджа (част от данните в доклада са събрани по него). В резултат от теренните проучвания ще се разработи хабитатен модел на хранителните местообитания на вида и

влиянието на различни фактори на разпространението му в района и местата за хранене основани на детайлни проучвания в целия район. Към настоящия момент наличната информация е ограничена, за да даде задоволителен отговор и насоки на действие относно промените в местообитанията на вида от последните няколко години. Към настоящия момент сравнение на данните за разпределението на ятата от хранещи се зимуващи гъски в този район ясно показват промяна в концентрацията по посока от Шабла към Дуранкулашкото езеро. През последните 10 години единствените съществени промени в ландшафта на района е изграждането на ветроенергийни паркове в редица от местата, които в средата и края на 90-те години на 20 век са били от значение за вида и другите зимуващи видове гъски. Това дава основания да се счита, че тези промени са и сред факторите, които влияят на разпространението и избора на хранителни местообитания на червеногушата гъска и другите зимуващи видове гъски в района (Petkov *et al.*, 2012). Съществен проблем за вида поставя и усиления лов в непосредствена близост до местата на нощуване. Освен в официалните ловни дни, особено през януари по линия на организиран ловен туризъм се осъществява лов и през останалите дни от седмицата. Постоянното безпокойство в близост до местата на нощуване и често преследването в нивите на хранещите се гъски води до намаляване на ефективността на хранене на птиците и повишаване на техните енергийни разходи. Това съчетано с влошаването и ограничаването на хранителните местообитания вследствие на изграждането на значителен брой ветрогенератори и естествената ротация на зимните култури води до субоптимални условия за зимуването не само на червеногушата гъска, но и за всички останали зимуващи видове. Дългосрочните тенденции в зимуването на червеногушата гъска показват трайното ключово значение на България за нейното опазване, като флукуациите в числеността кореспондират на настъпилите промени и съкращаване на световната популация на вида и някои промени в климатичните условия, докато на ландшафтно ниво те кореспондират по-скоро с настъпилите антропогенни промени в ландшафта на района на Приморска Добруджа.

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Червеногуша гъска *Branta ruficollis* - общо разпространение в България

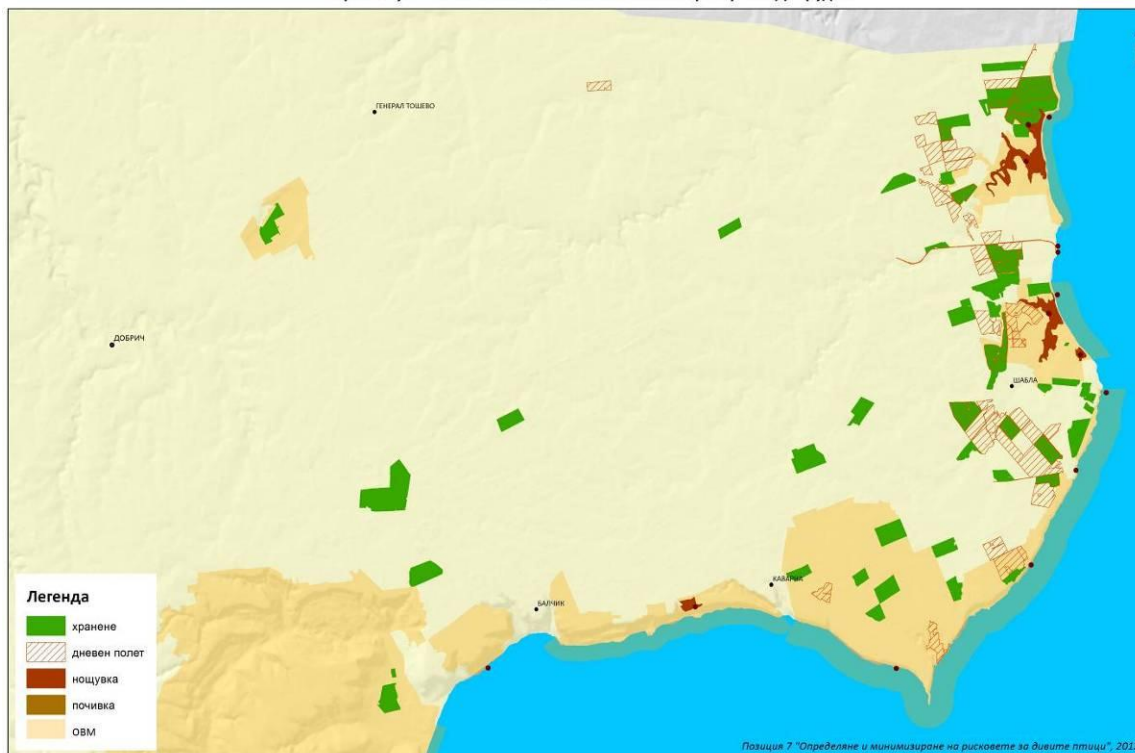

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Червеногуша гъска *Branta ruficollis* - ползвани територии в България

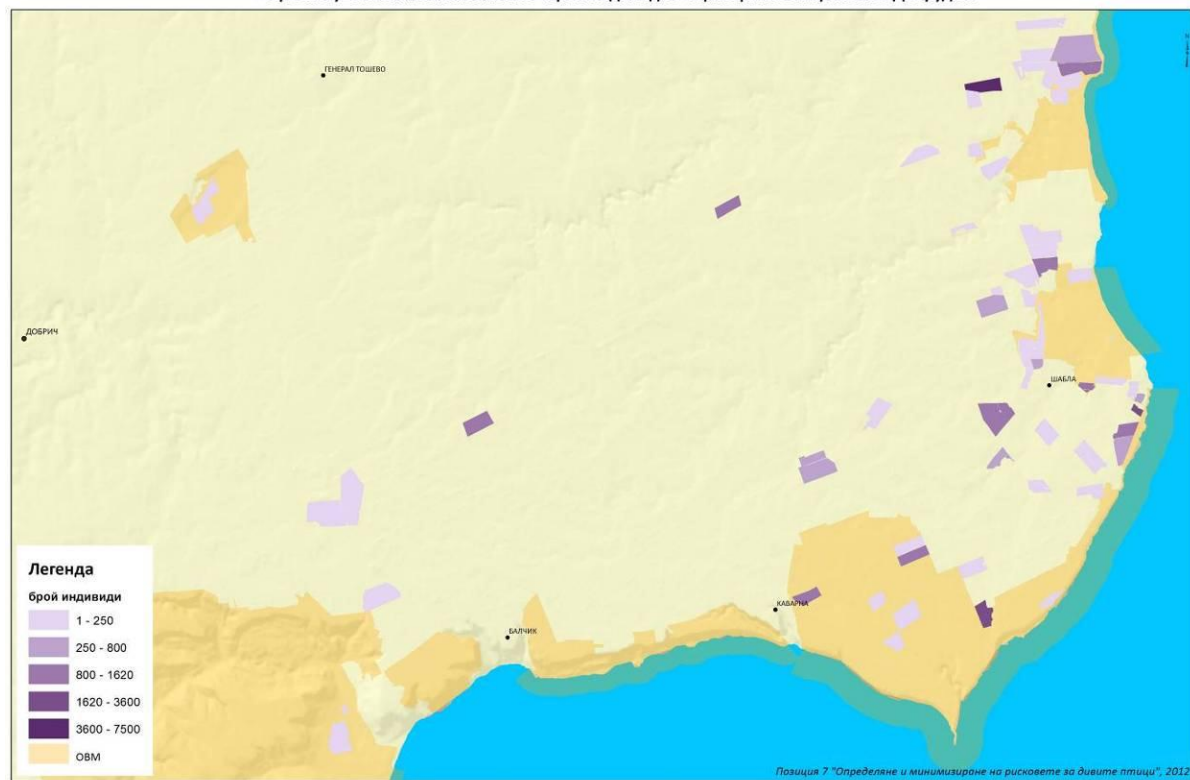
Фиг. №24

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Червеногуша гъска *Branta ruficollis* - ползвани територии в Добруджа

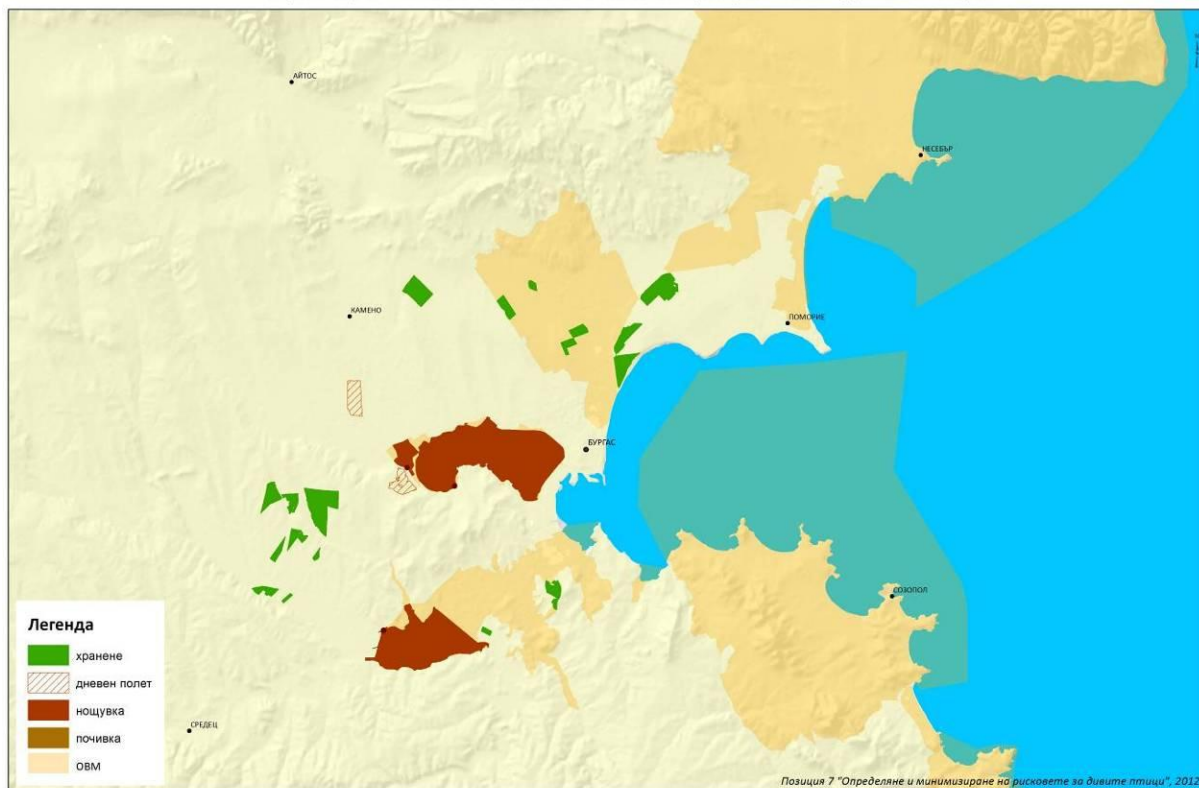
Фиг. №25

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Червеногуша гъска *Branta ruficollis* - брой индивиди в териториите за хранене в Добруджа

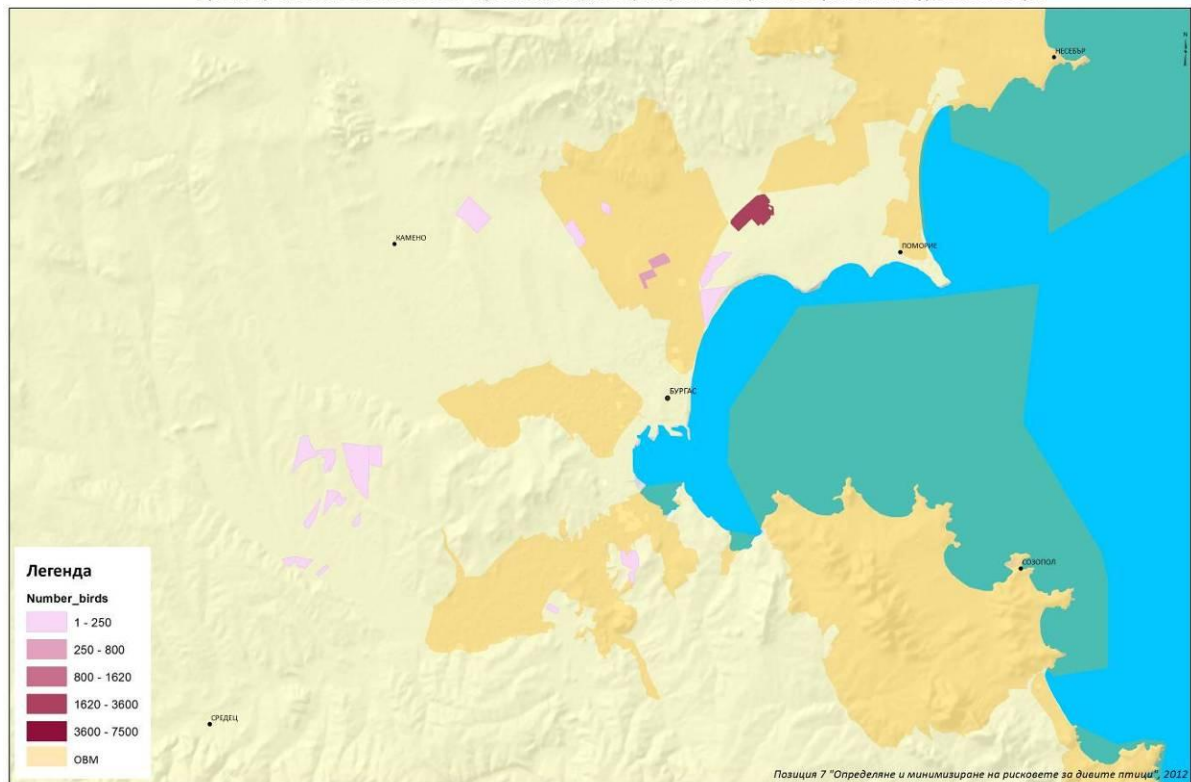
Фиг. №26

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Червеногуша гъска *Branta ruficollis* - ползвани територии около Бургаските езера

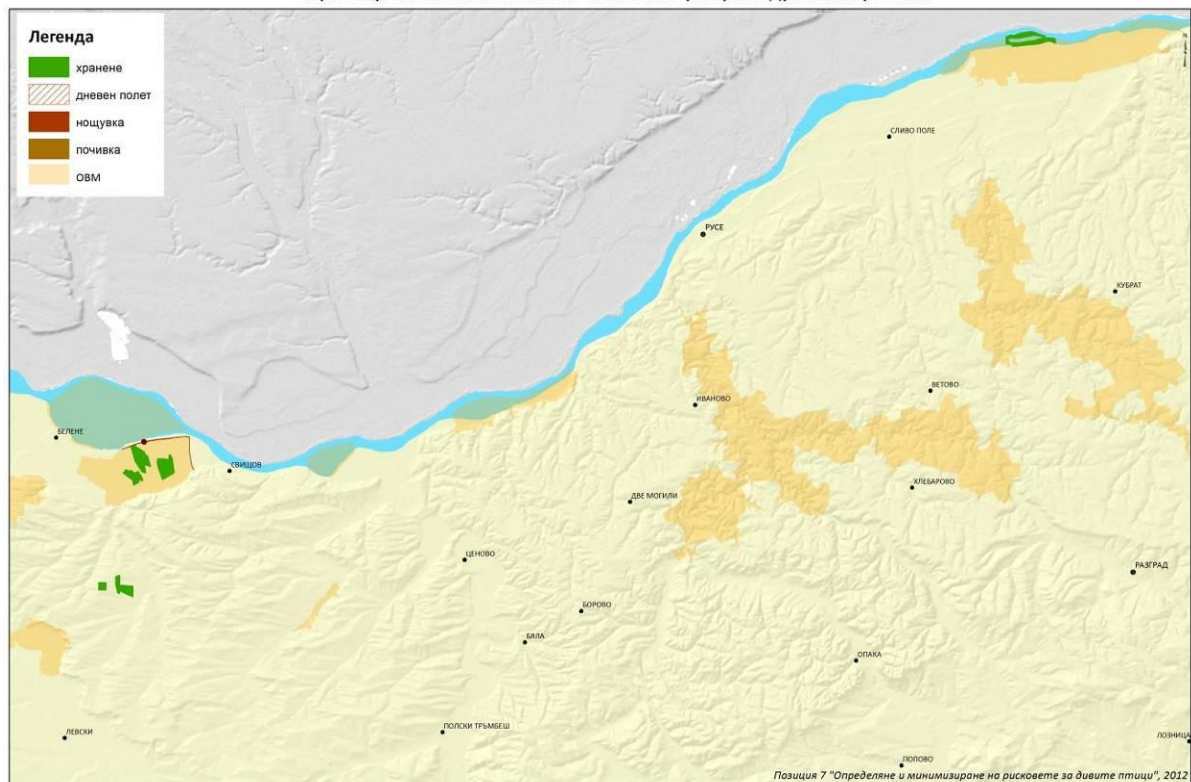
Фиг. №27

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Червеногуша гъска *Branta ruficollis* - брой индивиди в териториите за хранене в района на Бургаските езера

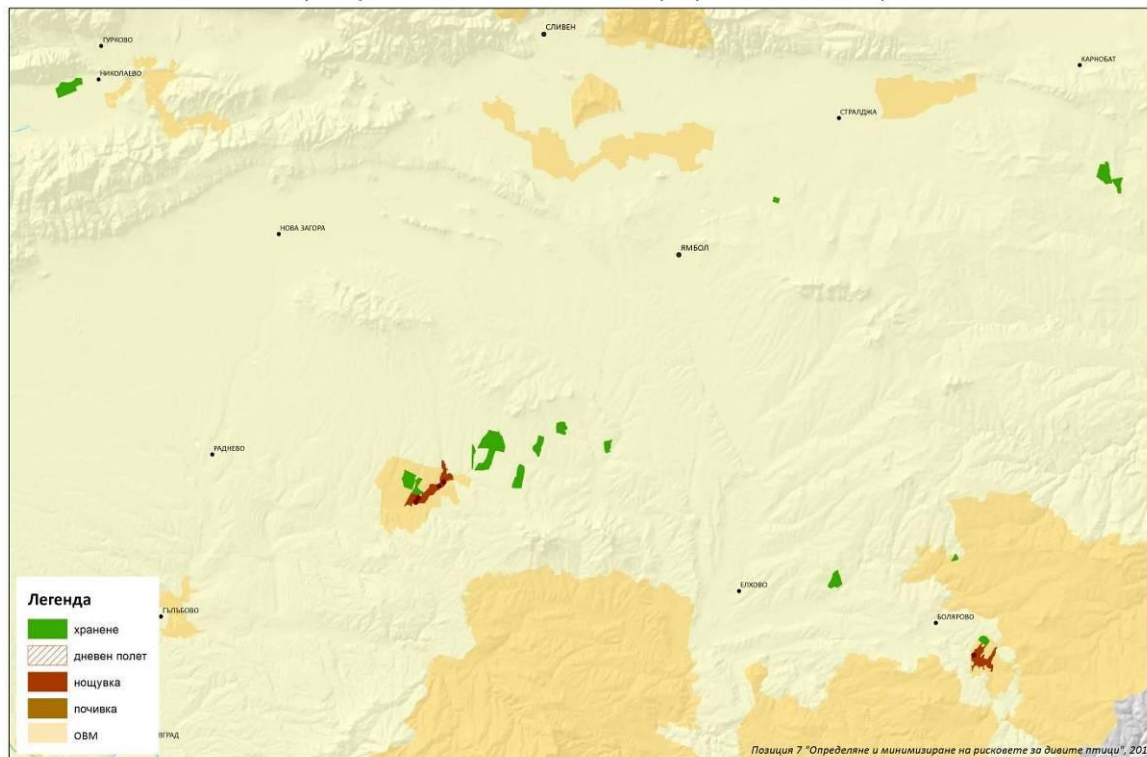
Фиг. №27

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Червеногуша гъска *Branta ruficollis* - ползвани територии в Дунавската равнина

Фиг. №28

Проучване на зимуващите птици през зимата на 2011 - 2012 г.
Червеногуша гъска *Branta ruficollis* - ползвани територии в Югоизточна България

Фиг. №29

Ням лебед *Cygnus olor*

Немият лебед е най-многобройният вид лебед зимуващ в България. Среща се повсеместно в цялата страна, като основно може да се наблюдава във водоемите и по Черноморското крайбрежие. През отделни години България поддържа между 0.5% до 10% от Черноморската прелетна популация на вида. През проучвания зимен период най-високата регистрирана численост на вида е 2.4% от прелетната популация на вида, регистрирана в Приморска Добруджа в края на януари 2012г. Този вид като цяло рядко се наблюдава да се храни в обработваеми площи и ниви, а основно търси храна във водоемите. Поради това по-рядко се наблюдават хранещи се в ниви или други обработваеми площи за разлика от другите видове лебеди. Често може да се видят да прелитат между водоемите. Максималната численост регистрирана е от 1082 птици в района на Приморска Добруджа.

Поеен лебед *Cygnus cygnus*

Пойният лебед е вид, който до средата на 90те години на 20в. беше относително рядко зимуващ вид, но в последните десетилетия е редовен зимен гост, като често достига и висока численост. През проучвания период. Обикновено този вид може да се срещне най-често в обработваемите земи по Черноморското крайбрежие, където се храни в посеви от зимна пшеница, но често и в стърнища и в ниви с остатъци от цвекло, зелени градини, и стари картофени ниви. Птиците, които зимуват в страната са от Черномоско-Източно средиземноморската популацията, която се счита че е намаляваща и се оценява на около 17 000 птици (Delany & Scott, 2006). Първите птици са регистрирани още през ноември 2011г. в района на Приморска Добруджа, а максималната численост регистрирана в страната по време на картирането на зимуващите видове е 848 птици в края на месец февруари 2012г., което е почти 5% от прелетната популация, като най-голяма концентрация е регистрирана в яз. Цонево – 2% от прелетната популация, а в района на Бургаските езера е регистрирана почти 3% от популацията към средата на м. януари.

Тундров лебед *Cygnus columbianus*

Тундровия лебед е най-редкия от трите вида лебеди срещащи се у нас. Не е установена категорично към коя прелетна популация принадлежат птиците, които зимуват у нас и съседните страни, но се приема, че принадлежат към Каспийската прелетна популация, която е по-малобройната и се оценява на едва 1000 екз. и основно зимува по западното крайбрежие на Каспийско море. У нас обикновено по време на Средно-зимното преброяване се регистрират до 1-2% от прелетната популация. През проучвания период най-висока численост е регистрирана в района на Бургаските езера 3% от прелетната популация. Видът има сходно хранителни навици и поведение като пойния лебед и често може да се видат в смесени групи, хранещи се в нивите.

Зеленоглава патица *Anas platyrhynchos*

Зеленоглавата патица е най-широко разпространения зимуващ вид, срещащ се практически на територията на цялата страна. Той е от голямо стопанско значение като един от основните обекти на лов на водоплаващ дивеч. Птиците зимуващи у нас се числят към Черноморско-Източно средиземноморската популация, която се оценява като стабилна. По-големи струпвания се наблюдават в големите езера и язовири в страната и по поречието на големите реки. По време на Средно-зимното преброяване през януари 2012г. са регистрирани 2.2% от прелетната популация. Ной-големите концентрации са регистрирани в яз. Пясъчник и в района на Приморска Добруджа съответно 10848 и 7698 птици. При зеленоглавата патица подобно на други патици е характерна ежедневна хранителна миграция от местата за почивка към местата за хранене, която обикновено се извършва късно привечер, когато птиците отлитат към посевите от зимна пшеница, а рано сутрин птиците се връщат към водоемите за почивка. Това прави вида уязвим откъм изграждането на електропреносни структури, ветроенергийни съоръжения и др. Поради ниския консервационен статус на вида, това проблем от гледна точка на стопанското значение на вида като обект на лов.

Сива патица *Anas strepera*

Сивата патица е рядък гнездящ вид у нас и относително малоброен зимуващ вид. България е с относително слабо значение за зимуването на този вид, като у нас числеността регистрирана по време на средно-зимните преброявания не надхвърля 0.5% от прелетната популация (НБОИ-БДЗП, 2012). През проучвания период максимално регистрираната численост е от 211 екз. Местата на зимуване и тяхното опазване са важни от гледна точка опазването на относително малката гнездова популация на вида, като е възможно част от гнездящите птици да останат да зимуват в България. Най-многоброен е обикновено в района на Бургаските езера.

Фиш *Anas penelope*

Видът е редовно зимуващ в относително значителна численост, като птиците принадлежат към Черноморско-Средиземноморската прелетна популация. В страната обикновено зимува около 1% от прелетната популация. През проучвания период най-високата численост регистрирана е от 552 екз. в средата на м. януари, което е под 0.2% от прелетната популация. Видът е със стопанско значение като ловен обект. Често се храни в посеви от зимна пшеница както през деня така и през тъмната част от денонощието. Популацията, към която принадлежат зимуващите у нас птици се определя като намаляваща.

Зимно бърне *Anas crecca*

Зимното бърне е широко разпространен зимуващ вид у нас, но в невисока численост. У нас обикновено зимува до под 1% от прелетната популация. През проучвания период максималната численост регистрирана е по време на средно зимното преброяване от 2295 екз. Видът има стопанско значение като ловен вид. Има сходно поведение на хранене на зеленоглавата патица, с

която често формира смесени ята. Основните различия и разделение по отношение на екологичните изисквания се основават на по-дребния и размер. Поради извършването на денонощни хранителни миграции основно през тъмната част на денонощието е уязвим вид към ветроенергийни съоръжения и електро преносната мрежа.

Шилоопашата патица *Anas acuta*

Видът е относително рядък, но редовно зимуващ вид у нас. Общо числеността на зимуващите у нас екземпляри не надхвърля 0.2% от прелетната популация. Това определя България като страна с периферно значение за вида. При проучване на зимуващите птици са регистрирани едва няколко десетки птици в цялата страна.

Клопач *Anas clypeata*

Клопачът е относително многоброен и редовно зимуващ вид в страната. Въпреки това числеността му не надхвърля 0.5% от прелетната популация. Видът е със стопанско значение като ловен обект. Може да се види в повечето големи водоеми в страната, основно по Черноморието и големите язовири в южна България. През проучвания период видът е регистриран с максимална численост от 1 247 екз. в района на Бургаските езера. Това е близко до регистрираната численост през последните години (НБОИ-БДЗП, 2012).

Кафявоглава потапница *Aythya ferina*

Кафявоглавата потапница е рядък гнездящ вид у нас, но е относително многобройна през зимния период в зависимост от метеорологичните условия. Страната в отделни години концентрира до 5.5% от прелетната популация на този вид. България попада на територията на най-многочислената прелетна популация на този вид, но както всички останали популации е с намаляваща численост. Основния район на зимуване на вида е Черноморското крайбрежие и най-вече района на Бургаските езера и особено езерата Мандра и Вая. През проучвания период в този район са регистрирани 1.2% от прелетната популация на вида.

Качулата потапница *Aythya fuligula*

Качулатата потапница е широко разпространен и многоброен зимуващ вид у нас. Максималната численост регистрирана в страната е малко над 1% от прелетната популация на вида. Основно видът се среща по черноморското крайбрежие. През проучвания период максимално регистрираната численост у нас е от 2 384 екз. по време на средно-зимното преброяване. Видът е със стопанско значение като ловен обект. Уязвимостта на вида се определя от извършването на нощни миграции и прелет през тъмната част на денонощието.

Бял ангъч *Tadorna tadorna*

Видът е редовно зимуващ и гнездящ у нас и се среща основно във влажните зони по Черноморското крайбрежие и най-вече района на Бургаските езера. През проучвания в България е регистрирана 1.4% от прелетната популация, като основната част от 1.3% са регистрирани в Бургаските езера. Видът често извършва локални денонощни миграции между отделните езера формиращи комплекса от Бургаски влажни зони. Страната е важна за зимуването на вида в Европа като през отделни години у нас зимуват до 6.2% от прелетната популация на вида.

Дъждосвирцови птици Charadriiformes

България има ограничено значение за зимуването на дъждосвирци, като основните концентрации от дъждосвирци са в района на Бъргаските езера - Атанасовско и Поморийско езера. Числеността на зимуващите дъждосвирци не надхвърля 2000 екз. на територията на страната. Няма видове, за които страната да има съществено значение като зимовище на прелетната популация. Концентрациите, които се формират имат значение от национален характер.

Чайка буревестница *Larus canus*

Птиците зимуващи у нас принадлежат към популацията на *Larus canus heinei*. През отделни години числеността му може да достигне до над 15 000 екз. (БДЗП, 2012). Видът место почива и се храни в обработваеми земи и лети на големи ята. Чайките, като цяло са сред уязвимите от ветрогенератори и структури на електро преносната мрежа. Основните концентрации на този вид у нас са по Черноморското крайбрежие. През проучвания период у нас е регистрирана максимална численост от 14 569 екз. в района на Приморска Добруджа и основно в района на ез. Шабла и Дуранкулак и прилежащите обработваеми земи на запад от тях.

II.4 Снимков материал

Район Дунавска Равнина

зимуващи водолубиви птици в Сребърна

гъски над Свищовско-Беленската низина

сутрешно броене яз. Г. Дъбник

сутрешно броене – 33 „Златията”

Район Добруджа

пойни лебеди в района на Балчик

яребици в района на Балчик

хранещи се гъски в района на Балчик

пашуващи гъски и лебеди

мишелов и зеленоглави патици

пашуващи гъски в Централна Добруджа

неми лебеди в Западна Добруджа

пътна обстановка в началото на март

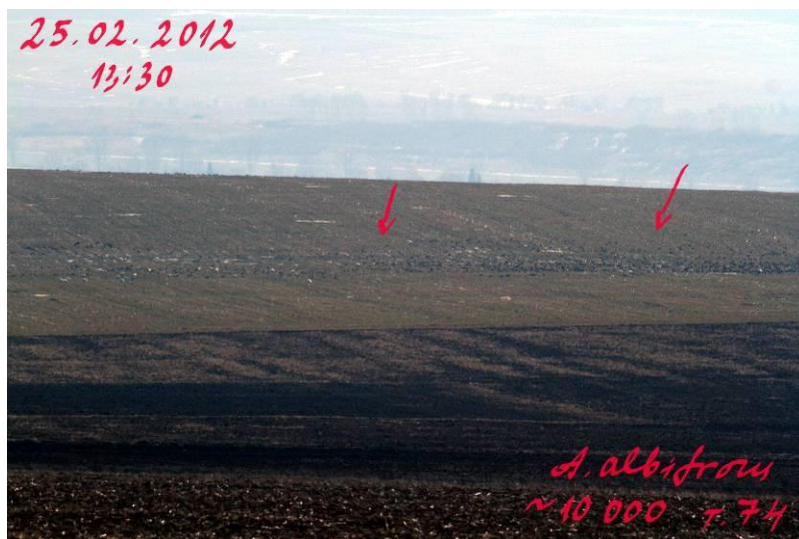

гъски в 33 „Чаиря”

Район язовири Тича - Цонево

ням лебед при яз. Тича

големи белочели гъски
при язовир Цонево

пойни лебеди при яз. Цонево

Район Бургас

сутрешни ята гъски

морски орли

пашуващи големи белочели гъски

поен лебед

ням лебед

голяма белочела гъска

ням лебед

големи белочели гъски

зеленоглави патици

голяма белочела гъска

сутрешно броене

картиране на полета

водолюбиви птици в язовир Овчарица

хранещи се големи белочели гъски

Поен лебед

Пеликани, гъски и корморани на брега на язовир Овчарица

Район Язовир Жребчево

големи белочели гъски

пойни лебеди

Район Язовир Пясъчник

големи белочели гъски

среди от паша на гъски

пасящи гобеми белочели гъски

начин на пашуване на гъските

гъски по брега на яз. Пясъчник

Изводи и препоръки

Полевото проучване потвърди, че гъските, лебедите и някои видове патици и дъждосвирцови птици редовно ползват места за хранене извън влажните зони където нощуват и почиват, като тези места са променливи и зависят зимните посеви и от наличие на влажни и временно залети територии. По този начин в значителна част от времето зимуващите птици, обект на опазване в защитените зони, на практика се намират извън тях. Подходящи места за хранене на гъски попадат само в защитените зони Свищовско-Беленска низина, Чаиря, Дуранкулашко езеро, Шабленски езерен комплекс и на територията на ОВМ Калиакра, което не е обявено за защитена зона.

В приморска Добруджа, където се осъществяват задълбочени проучвания, вече има добри данни за предпочитаните места за хранене на зимуващите гъски, а също така и за факторите които влияят на птиците при избора на такива места. Птиците предпочитат да се придържат близо до местата за нощувка, ако имат подходящи територии за хранене и не са безпокоени от ловци и земеделски работници. При липса на подходящи места за хранене и при безпокойство птиците прелитат значителни разстояния (в някои случаи над 10 км) в търсене на места за храна.

По поречието на река Дунав зимуващите гъски често пресичат държавната граница, като нощуващи в Румъния гъски се хранят в земеделските земи на Дунавската равнина.

Както в Приморска Добруджа, така и в другите райони зимуващите гъски се придържат в относителна близост до местата за нощуване (по-малко от 10 км), но в районите на вътрешните язовири се разпръскват на големи площи, понякога далеч от тях.

Като цяло местата за хранене на гъски, лебеди и водолюбивы птици извън влажните зони остават недостатъчно проучени. Това първо по рода си национално проучване на местата за хранене на гъски е добра начална основа за по-нататъшни задълбочени проучвания във всеки един от разгледаните райони с цел да се подобрят механизмите за защита на птиците през зимата чрез подходящи земеделски практики, избягване на безпокойството и други застрашаващи ги фактори.

Литература

Delany, S. and Scott, D. (2006) *Waterbird Population Estimates*. Fourth Edition. Wageningen: Wetlands International.

Michev, T. & L. Profirov. 2003. Midwinter Numbers of Waterbirds in Bulgaria: Results from 25 years of mid-winter counts carried out at the most important Bulgarian wetlands. Publ. House Pensoft, Sofia, 160 pp (In English with Bulgarian summ.).

Kostadinova, I. & S. Dereliev. 2001.

Petkov, N., G. Popgeorgiev & S. Gigov. 2012. Evidence of landscape scale impact of windfarm development in Coastal Dobrudzha on the distribution of foraging flocks of Red-breasted Goose (*Branta ruficollis*) and the "Ponto-Anatolian" flyway population of Greater White-fronted Goose (*Anser albifrons*). *Abstract and poster presented at 14th WI/IUCN GSG Meeting, Stavanger, Norway*.

CSN Tool - <http://csntool.wingsoverwetlands.org/csn/default.html#state=home>

Информационна база за подготвяне на доклада (на електронен носител)